
Nagygyűlési előadások

INTÉZMÉNYEK, ESZMÉK ÉS SORSOK A MAGYAR PSZICHOLÓGIA FÉL ÉVSZÁZADÁBAN 1960–2010¹

PLÉH CSABA

Közép-európai Egyetem, Budapest, Kognitív Tudományi Tanszék
és Collegium de Lyon, Université de Lyon

E-mail: vispleh@ceu.edu

Magyarország a címben említett fél évszázad során jelentős társadalmi és politikai változásokon ment át. Ezek a változások a pszichológia tekintetében először azt érintették, hogy a diktatórikus rendszer lazulásával megjelent a társadalom és humán tudományok és a segítő szakmák egyáltalán való lehetősége, majd a pszichológia sokrétűbbé vált, beleértve alkalmazásait is. Később a rendszerváltás nyomán a pszichológia központi szereplővé vált. Az előadás az intézményi fejleményekre összpontosított, két adattípusra alapozva. Egyrészt a nagygyűlési szimpózium előadásaira, másrészt a publikációk és miniszteriális, egyetemi és egyéb nyilvános dokumentumok elemzésére.

A szakmai közönség számára nyilvánvaló szakaszokból indulok ki:

1. A pszichológia újra megjelenése – 1960–1970
2. Terjedés és differenciáció – 1970–1980
3. A pszichológia társadalmi elfogadása együtt az ideológiai ellenőrzés gyengülésével – 1980–1990
4. Differenciáció a politikai demokratizáció idején – 1990–2010

Az első szakaszban kiemelem Kardos Lajos kulcsszerepét az akadémikus, és Mérei Ferencét az alkalmazott pszichológiában. A pszichológusképzésben az 1963-as újraindulást az ötéves programba beillesztett gyakorlati specializáció jellemezte. Ezt egy elméletközpontúbb átszervezés követte az 1970-es években, együtt az alkalmazott lélektanok posztgraduális képzési rendszereinek kialakításával. Ezt a korszakot intenzív második-diplomás és esti tagozatos képzés kísérte. 1960 és 2010 között az évi néhány tucat diákot s egyetlen egyetemet 7 képzőhely váltotta fel a 3 +2-es Bologna-rendszerben évi 800 alsó és 300 mesterszintű új diákkal. Ezt kísérte a PhD-rendszer kibontakozása. A változások a tanszékek s az oktatói kar kiterjedését eredményezték, intézetek és karok kialakításáig.

¹ Plenáris előadás az MPT XXV. nagygyűlésén, 2016. június 4. Az írott szöveg sokban támaszkodik az ugyanazon a napon Csépe Valéria, Mészáros Judit és Pléh Csaba szervezésében *A magyar pszichológiai intézménytörténete a közelmúltban* c. tematikus ülés előadásaira. Köszönöm Dienes Erzsébet, Fülöp Márta, Harmatta János, Horányi Annabella és Szakács Ferenc értő kommentárjait az írott változathoz.

A kutatás terén az MTA kutatóintézet 1960–1970-es évekbeli átfogó intézetté alakulása mellett az egyetemi kutatások kiszélesedése fontos változás, mely személyi és szerkezeti tekintetben is máig tart. Jelentős alakító tényező volt az országos kutatási programok megjelenése a pszichológia horizontján is (ún. 6-os főirány és TBZ-kutatás) az 1970-80-as években, majd a nemzeti kutatási támogatási rendszer, az OTKA kialakulása. A pszichológiának szakmailag sikeres, de adminisztratíván ingadozó helyzete volt és van e rendszerekben, hol a neveléssel, hol az idegtudománnyal házasodva.

A publikációs gyakorlatok először számbeli növekedést mutatnak, gyors nyugatosodással, módszertani finomodással, majd elmozdulással a nemzetközi publikálás felé.

Az alkalmazott pszichológiának sajátos intézményi hálózata a különösen érdekesek. Ilyenek a nevelési tanácsadók, az ideggondozók és az iskolapszichológusok. Három évtized alatt a pszichológia mint támogató hivatás általánosan terjed, újjászületik a magyar pszichoanalízis és kialakulnak az alternatív terápiás rendszerek. A „pszichológiai társadalom” felé mozdulást számos társadalmi értékvita kíséri, van azonban intézményes aspektusa is. A mai magyar társadalompolitika jóval kisebb szerepet enged a szocializmus végnapjaiban kialakult „állami” támogató hálózatoknak és miközben szabályozni törekszik a kompetenciákat, azok működtetését már nem tartja központi társadalmi feladatnak. Differenciálódnak a posztgraduális képző rendszerek, s a köznapi humán szolgáltatásokban versengés alakult ki a pszichológiai, az orvosi és az üzleti-menedzsment terület között.

Kulcsszavak: magyar pszichológusképzés, szakpszichológusok, minőségbiztosítás, pszichológiai kutatás, pszichológiai ellátó hálózatok.

Természetesen nem könnyű dolog fél évszázad változásait (?fejlődését) áttekinteni a magyar pszichológiában, nehezítve azzal, hogy e folyamatoknak sokáig szemtanúja, s sokszor részese voltam. Ráadásul, mint korábban már összefoglaltam (Pléh, 2014), a pszichológiatörténet írásnak ma alapvetően két mintázata van, melyek szocializációs célokat (ez a pszichológusok által s maguk számára végzett szakmatörténet), illetve szenvtelen történeti leírást tűz ki célul. A történész „kemény történelmet” akar, az eseménytörténetre részletes levéltári adatokkal, a hivatás tömeges változásaira pedig szociális statisztikákkal s a társadalmi magyarázat igényével, s számára az akadémiai mozzanatok s a köznapok egyaránt fontosak. A pszichológusok művelte tudománytörténet-írás viszont gondolati mintákból (irányzatok, iskolák) indul ki, fontos áthalálásokkal a jelen felé, s ezt egészíti ki hősökkel s életutakkal. Bemutatása a szakmai szocializációban részt vevő fiatalok számára akar koherens emberi mintákat s fontosnak tartott értékeket bemutatni.

Írásom általános hozzáállásomnak megfelelően a kétféle attitűd kombinálását használja. Mint a szakma művelője s a hivatás képviselője nem tudom kikerülni, hogy fontos emberekről s trendekről beszéljek, sőt még a haladás és felzárkózás fogalmai sem állnak távol tőlem. Ugyanakkor igyekszem bemutatni az átfogóbb kereteket is, melyekben a pszichológia változásai átfogóbb társadalmi átalakulásokba illeszkednek, illetve ahol lehet, megpróbálom adatolni a kulturális, módszertani s tartalmi átalakulásokat. Az átalakulások bemutatása néhol a résztvevő impresszióin alapul, amit természetesen a teljes képben majd levéltári kutatások kell, hogy bizonyítóvá tegyenek.

A szakaszolás kérdése

Korábbi áttekintésekben, összefoglaló előadásokban már Putnoky Jenő (1970), Pataki Ferenc (1977), Hunyady György (1996) s magam is (Pléh, 1985, 1997, Pléh, Pléh, Bodor és Lányi, 1998; Pléh, 2014) javasoltunk szakaszolásokat az 1945 utáni magyar pszichológia történetére, természetesen összefüggésben a nagy társadalmi és politikai átalakulásokkal. A szakaszolásra éppen ezért most csupán az utóbbi fél évszázadra teszünk a korábbiaknál finomabb felbontású javaslatot.

- *A pszichológia újra megjelenése.* 1960–1970. A Kádár-korszak konszolidációjának szerény részeként újra megjelenik az akadémikus és az alkalmazott pszichológia.
- *Terjedés és differenciáció.* 1970–1980. Ezt az évtizedet a már akkor is oly sokat szidott (önzés, magány stb.), azután a politológiai rekonstrukcióban szinte szitokszóvá vált társadalmi individuáció mint modernizációs folyamat keretében kíséri a pszichológia terjedése és az egyre sajátosabb szakmai hozzáértések kialakulása.
- *A pszichológia társadalmi elfogadása.* 1980–1990. A társadalompolitika pragmatikus vietele, a létező szocializmus társadalmi válsága, az ideológiai ellenőrzés gyengülése a pszichológiának is nagyobb játéktérrel és őszintébb önmegjelenítést tett lehetővé. A gyakorlatias társadalomszervezés egyben támogatta a társadalmi/hálózati pszichológiai ellátórendszerek megerősödését.
- *Differenciáció a politikai demokratizáció idején.* 1990–2010. Ez az igazi „felfutás” korszaka a képzési rendszerben és az egyre privatizáltabb gyakorlatban, ugyanakkor a pszichológiai szociális ellátórendszerek visszaszorulásával.

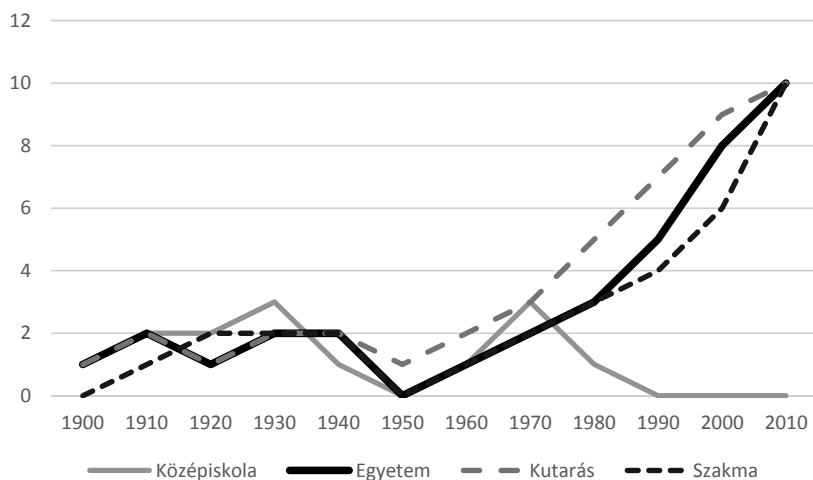
AZ ÖSSZKÉP

Egy korábbi összefoglalómból (Pléh, 2015, 76) kölcsönzöm az 1. ábrán látható összképet. A függőleges tengely önkényes beosztást mutat, s kétségtelen egy haladás elvű fejlődési megközelítést tükröz. A minket érdeklő fél évszázadban mind az egyetemi oktatás, mind a szakma, mind az alkalmazás töretlenül halad, követve a Kovai (2016) által ironikusan sőt nem minden malícia nélkül „pszicho-boomnak” nevezett trendet. Érdekes módon egyedül a közoktatásban szorul vissza a pszichológia.

Ennek az ábrának az első három trendjét mutatom be, a furcsa módon lefelé tendáló középiskolai helyzetről most nem szólok újra. Elsőként azonban kicsit részletesebben magát a kiinduló helyzetet, az 1960-as évek első felét, a heroikus állapotokat jellemzem.

A HŐSIES MÚLT

Kétségtelenül van valami teleologikus e korszak hősi múltként történő jellemzésében. Elsősorban szakmai szocializációs szerzői céljaim indokolják a kifejezés megválasztását. A „hősies” itt sokszor, ha nem is az elkötelezett tudományban hívők örök túlpolitizálásának megfelelő szinten, de emberi kiállást kívánt meg a (s itt egy teleologikus mozzanat) feltételezett szakmai értékrend mellett, sokszor szemben a politikai rend-

I. ábra. Egyetemi oktatás, tudomány, szakma és iskolai jelenlét viszonya a magyar pszichológia 100 évében

del. Hősies volt, mert a Kovai (2016) elemezte felzárkózási önképnek megfelelően be akart hozni egy szerintem nem csak vélt, hanem valós elmaradást, vagy nyíltan hirdette, vagy csendesen gyakorolva a kelet-európai közegben egy határozott nyugatosodást, sőt több területen amerikanizációt. Végül hőskor volt az emberi mozzanatokban is. Kicsiny, hol összetartó, hol megosztott hálózatokról volt szó, melyek a résztvevők számára áttekinthetők voltak, s természetesen a kontrollálók számára is. Kovai (2016) és Máriási (2016) kritikusan elemzik ezt a felzárkóztatási és újraintézményesítési történetet. Ennek a kritikai értelmezésnek van tényszerű alapja. Valójában az „elhallgattatást” megelőző időkben, 1949 előtt nem volt meg a modern pszichológia intézményes rendszere, nem voltak virágzó képzések s ellátó hálózatok, tehát ebben az értelemben nem igaz az „újjászületési önkép”, ugyanakkor 1945–48 közt megvolt a remény ezek alakítására. A dolognak van egy másik oldala is. A kor saját szerepüket is értékelő képviselői retorikájukban sokszor illesztették értelmező munkájukat a vélelmezetten nyitottabbá váló létező szocializmus, sőt akár az alkotó marxizmus (Pataki, 1987) kereteihez. A retorika mögött azonban, mára már látjuk, hogy a pszichológia hivatás-szerű megjelenítésének igénye a Kovai (2016) által sokszor ironikusan kezelt segítő mozzanatot tartalmazta, a társadalomnak a sokak – például a nemzetfélők – által már akkor is látott drámai individualizációja közepette. Ebben az értelemben a pszichológia iránti igény s a pszichológia helytalálási igénye a kádári szocializmus modernizációs átalakulásainak egyik oldala: az urbanizáció világában, a tényleges szekularizáció közepette a feszültségek oldásának társadalmi igénye, az életviteli zavarok enyhítése, ember és pálya egymásra találása, ember és partner egymásra találása alakítják ezt a hivatást. A radikális társadalmi forradalmárok számára ez mindig, akkor is tévút volt: nem az ember bajait kell megoldani, hanem a világot megváltoztatni, vagy legalábbis rétegek s nem az egyének gondjait kell látni s tematizálni. Ezek a jelszavak mindig a

pszichológus hivatás ellen szóltak. Ebben az értelemben a pszichológus hivatás előtérbe helyezése s védelme akkor is, miként az ún. kritikai pszichológiával szemben ma is, az utópiával szemben – legyen az pártközponti vagy alternatív utópia – az evilági jobbulás, s ezzel egy támogató hivatás helyet igénylését jelentette.

Honnan is indultunk két nemzedékkel ezelőtt, 1960 táján?

Pár tucat ember művelte valahogyan (értve ezen, hogy szűkös keretekben) a pszichológiát. Kicsiny, a résztvevők és a kontrollálók számára is áttekinthető, mind a politika, egyetemi s egyéb vezetés mind az érintkező többi szakmák – filozófia, pedagógia, orvoslás – által lenézett vagy lesajnált, vagy legalábbis gyámolítandó hálózat volt ez.

Emberi kiállást kívánt a kísérleti pszichológia művelése de a fejlődéslélektan és a klinikum is. Úgy is mint pszichológia, úgy is mint kísérlet, úgyis mint a (párt)iskolával szemben a gyermek, s mint a lány betegségfogalom a kemény „nagypsichiátriával”, illetve a pártpropaganda optimista egészségpolitikájával szemben. Az értékcentrikus kiállás nemcsak az akkori ágensek érzése volt. Hadd éreztessem ezt a kiállást egy két nemzedékkel későbbi kolléga értékeléséből. „Az önéletírásokból kiderül, hogy mennyire nagy szerepe volt akkoriban a sziklaszilárd szakmai identitásnak és az autodidakzsisnak. E kettő nélkül nagyon nehéz lehetett nem hogy érvényesülni, hanem egyáltalán a pályán maradni. Az a roppant értékmentő funkció, amit ez a generáció és mesterei betöltöttek, meg sem valósulhatott volna magas szintű elhivatottság nélkül” (Matuszka, 2009, 17).

Publikációs fórumok nem voltak. Az ötvenes években még hazai folyóirat sincsen, a pszichológusok más szakmák, az orvosok és pedagógusok lapjaiban közölnek.

A hőskorra jellemző a módszereknek a kulturális bezártsághoz is kapcsolódó különlegessége. Készen vásárolt helyett sokszor használnak egyedileg megépített műszereket és elrendezéseket (Pléh, 2011), az alkalmazás terén pedig visszatérő igény a honosítás, a hazai sztenderdek igénye, gondoljunk csak az első intelligenciamérésekre.

Az 1960-as évek közepe az újjászületés kora. A megújulás résztvevői úgy élték meg, hogy nem felhőtlenül kerülnek előtérbe, hanem a szakmaibb, szabadabb s bizony nyugatosabb pszichológia, a „jók” világa (Pléh, 1998, 1999) rejtett és nyílt oppozícióikban bontakozik ki. A „pszichológia” valamihez képest fogalmazódik meg, mint az 1. táblázat összefoglalja. Ebben a résztvevők által akkor is igen fontosnak tartott módon megkülönbözteti magát azon a közegen belül, amit Kovai (2016) mint „pszichotudományokat” elemez.

1. táblázat. A hatvanas évek pszichológiájának főbb önmeghatározási szembenállásai

Irány	Kivel szemben	Mi a fő jellemzője s a vád ellene
Kísérleti	Filozófia	Additív, determinisztikus
Fejlődés	Normatív pedagógia	Biopszichológia, szakaszok, érzelmek
Klinikai	Orvosok, pszichiáterek, egészségpolitika	Lágyabb betegségkép, interakcionizmus

Két mágnes egyéniség, két „minta” a hőskorban

Bár a modern pszichológiatörténet írás egészében joggal szakít a nagy ember mítosz-szal, ez az igény bizonyos helyzetekben felülbírálható. Az 1960-as évek magyar pszichológiája is ilyen helyzet. A kicsiny s áttekinthető világ révén ebben a helyzetben kiemelkedő szerepe volt a vezető vonatkoztatási személyeknek. Két ilyen mágnes egyéniség jellemzi a kort, Kardos Lajos és Mérei Ferenc. Ritka eltérő személyiségek. Kardos visszafogottan arisztokratikus, halk szavú, de ítéleteiben mindig szigorúan tárgyyszerű kissé száraz mentor, ahogy Hunyady György (1985, 375) mondja róla nekrológiájában, „nem volt robusztus egyéniség”, aki erős érzelmeket keltett volna. Ezzel szemben Mérei rendkívül kitárulkozó, nagyon informális, ugyanakkor expanzív, akár nyíltan veszekedős guru, aki szubjektivitását nem kendőzi, ugyanakkor másokat s magát is nyílt pszichológiai elemzés tárgyává teszi.

A nagy személyiségeltérések közepette van néhány közös vonásuk. A '20-30-as években szocializálódva, mindketten kispolgári zsidó családok első generációs értelmiségi gyermekei. Ez nem irreleváns mozzanat. A vezető pszichoanalitikusok egy része például inkább nagypolgári, s mindenképpen értelmiségi közegből jön. Kardos és Mérei is a numerus clausus s ambícióik révén is külföldön szocializálódnak a pszichológus szakmába. Mindketten több szakma identitásának s képezésének hordozói. Kardos orvos és matematikus, majd pszichológiából doktorál. Mérei akadémikus értelemben közgazdász és pszichológus, gyakorló identitásában pedig pedagógus és pszichológus. Mindketten sokat hangsúlyozták is, hogy a sikeres pszichológusnak nem elég csupán a pszichológusi végzettség és háttér. Mindketten baloldaliak. Mérei föld alatti, majd igazi nyílt aktív kommunista, s eközben igencsak megosztó politikus, aki '56 utáni ellenálló szerepéért börtönbüntetést kap. Kardos a maga csendes módján baloldali liberális. Általában apolitikusként is ismertük, mint Hunyady (1996) is jellemezte. Ugyanakkor igen jellegzetes kompromisszumos, de nyugatos politikai attitűdjét néha megosztotta kollégáival. Nagyobb volt a beágyazottsága a rendszerbe, mint első pillanatra tűnik. Feltehetően még az általa is látogatott Galilei-körből ismeri őt Rákosi Mátyás, akinek a perében mint nem kommunista Bécsben élő fiatal, tolmács volt a külföldi sajtó számára. Ez, akárcsak szintén Galilei-körbeli ismeretsége az ötvenes évekbeli rettegett pesti bölcsészkar dékánnal, Fogarasi Bélával, feltehetően segített a pszichológia nominális fennmaradásában az egyetemen, mint ezt Kardos sokszor emlegette (lásd interjút Pléh, 1985a).

Magyarországra visszatérve mindketten Szondi Lipót közvetlen munkatársai voltak. S bár Kardosnál ez kevésbé látható, interjújában ugyan maga is beszél róla, mindketten igen fontos informális társasági emberek, és ezzel szakmai hálózat-szervező egyéniségek voltak.

Kardos Lajos (1899–1985) az akadémikus pszichológia vezérmintájának alakítója a hatvanas években. Az ő világa az újjászületés korában a TANSZÉK.

Bécsben tanult, Karl Bühler intézetében vált pszichológussá, majd évekig az USA-ban tanított. Szakmai tájékozottsága német és amerikai. A német közegből az észlelési szerveződés tematikáját hozza, a tágan vett Gestalt-os irányultságot, Amerikából pedig a tanulás iránti érdeklődést (Kardos, 1957a,b). 1957-es Pavlov-könyve egy

különleges próbálkozás. Az akkor elvárt pavlovi keretekben mutatja be a korabeli behaviorista adatokat és elméleteket az állati tanulásról (Pléh, 2001). További szakmai munkájának vezérelve az egészségességi gondolat összekapcsolása patkányok helytanulásával, s az állatoknál megjelenő emlékezeti képek egészségességének bemutatása, mint posztumusz megjelent szintézise is mutatta (Kardos, 1998).

E tekintetben különös, magányos kutató volt, nem jellemző rá a modern társszerzői és tanítványi hálózat, labirintustanulási irányzatának hazai folytatója sem akad. Mosztani összefüggésben azonban nem közvetlen szakmai munkássága érdekes. Kardos Lajos döntő szerepe az átmentés és túlélés évtizede után, hogy az 1960-as években a kis szürke Kardos-tankönyv (1964) jelképezte attitűddel megszervezte az új, Magyarországon valójában először önálló pszichológusképzést. Ennek a szervezésnek a részletei még levéltári munkával feltárandóak. A tartalom azonban jól látható. A kialakított első rendszer fontos jellemzője volt a hivatás mozzanat, a gyakorlati, alkalmazott pszichológia oktatásának megjelenése az egyetemi képzésben. A képzés révén válik Kardos és a Tanszék az egyik alapvető vonatkoztatási keretté a „hőskorban”.

A korszak másik mágnes egyénisége a gyakorlati pszichológiában, a klinikum és a gyermekek világában mutatja vonzerejét. *Mérei Ferenc* (1909–1986) világa Lipótmezőn, az OIE-ben a LABOR. Mérei francia iskolázottságú. A baloldali, már a harmincas években nyíltan marxista Wallon (erről lásd Maury, 1995) diákja. Felteszem, hogy a Mérei-műhely labornak elnevezése is ide vezethető vissza. Wallon műhelye sem tanszék, hanem laboratórium. A minket érdeklő időben az 1960-as években Mérei a börtönből frissen szabadult nimbuszával dolgozik a Lipótmezőn. Egyszerre szervezi technikailag és nagyon racionálisan a klinikai pszichológusok identitását, s alakítja a szociometria mozgalmán keresztül mindig is rá jellemző nevelési vezérguru módján a gyermeklélektant és a liberális nevelésezsmény visszacsempészését a pszichológiába (Bagdy, Forgács és Pál, 1986 szerkesztette emlékkönyv, benne Szakács Ferenc, 1986v fejezete a klinikus Méreiről; Erős, 1995, valamint a Borgos, Erős és Litván, 2006 szerkesztette kötet írásai, pl. Borgos, 2006 bemutatják ekkori sokoldalú munkáját; Lányi, 1999 s Koltai, 2016 pedig ezt összekapcsolják Mérei örök politikumával.) Mérei a házi szemináriumok, a *Vademecum* füzetek s az avantgard művészetből átvett attitűdje, mely a szabálytalant, a „kilógót” és a progresszívat összekapcsolja egymással (K. Horváth, 2010) vonzza az értelmiséget, de ezen belül a szakmát is, s taszít a szakmán belül is egy kisebbséget. Mérei politikai múltja s aurája miatt élete végéig megmarad az informalitás világában, aki a kialakuló hivatalos szakmai közösségekből – Magyar Pszichológiai Társaság, MTA Pszichológiai Bizottsága – kimarad, s ez a peremhelyzet adja részben vonzerejét (Erős, 1995). A fiatalok számára azt sugallja, hogy van egy másik világ, mind a hivatalossággal szembeni politikai, mind az akadémiával szembeni szakmai értelemben.

A hőskorban ezzel a két műhellyel szinte mindenki kapcsolatba került. A csepere-dő nemzedék a dolog természete révén tanárokként találkozott velük, a kicsit érettebbek, az akkor harminc-negyven évesek a minták keresése miatt. Nemcsak egyedi rekonstrukciók emelik ki Kardost és Méreit. A kor pszichológusainak önéletrajzaiban is Kardos és Mérei a legtöbbet hivatkozott személy (Pléh, Bodor és Lányi, 1998), illetve mester (Matuszka, 2006).

A hőskor akadémiai világa. A '60-as évek

Az átmentés és az újjászervezés kora ez, ahol az akkori ifjúság, az egyetemisták szemében elég jól látszott két mintázat.

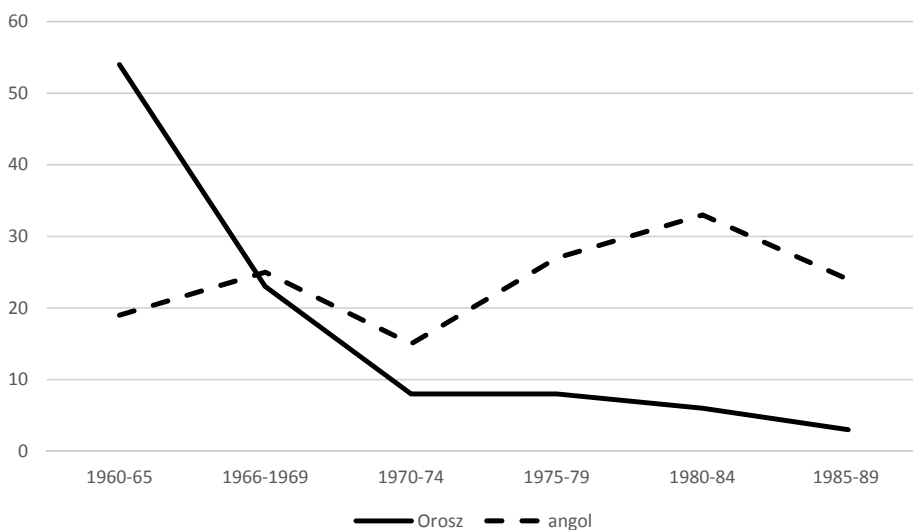
A *konzervatívak világa* elsősorban orosz, német, (s klasszikus) francia irodalomra hivatkozott. Megpróbált valamilyen naivan vagy pártosan marxista emberképet közvetíteni a pszichológiában is, s művelői többnyire párttagok voltak. Előtérben állt ebben a világban az ember korlátlan formálhatósága. Ez a még a sztálinizmusból itt maradt mozzanat (Bauer, 1952) előtérbe helyezi az indoktrinációs témákat, a külső, társadalmi vezérlés belsővé tételeként felfogott indoktrinációs interiorizációt. Terepe a szervezett nevelés, főként az iskola, s szakmaközi kötődéseiben első helyen marad a pedagógia, de akkorra ez már nem alávetés, mint volt az ötvenes években, hanem flörtölés. Ebben egy évtized alatt nagy a változás. Darvai (2016) készül értekezésében részletesen bemutatja, hogy míg 1962-ben a pszichológus akadémiai fokozatúak kétharmada pedagógiai identitást emel ki, 1970-re ez lecsökken.

Ezzel állnak szemben a „*progresszívek*”. Olvasmányaikban bizony angломánok (hogy egy korabeli kifejezést használjak). Jellemző rájuk a dezideologizációs igény. A pszichológia távol tartása a filozófiától, s a korabeli marxista zsargonban annak hangsúlyozása, hogy a pszichológia jó része természettudomány, így nem is tartozik a felépítményhez, nincsen közvetlen osztálymeghatározottsága, tehát – s ez a döntő mozzanat a nyíltan ritkán kimondott láncolatban – nem is tartozik közvetlen pártirányítás alá. Az itt progresszívnek nevezett tábor valójában a tudomány szabadságáért küzd, sokszor a kor retorikájába kényszerülve. Korábban (Pléh, 1998, 1999) írtam már arról, hogy erre a progresszív felfogásra jellemzőek a mégoly száraz kísérleti pszichológiában is „nyitott ember témák”: a kíváncsiság, az exploráció, a játék. Kapcsolatait ez a világ a neurofiziológusokkal s az etológusokkal keresi.

A referencia nyelv nem triviális kérdés, s sok mindent tükröz. Míg a *Magyar Pszichológiai Szemlében* és a *Pszichológiai Tanulmányokban* 1960 és 1965 között még az orosz hivatkozások dominálnak, s a német erős második, 1966-tól már az angol utoléri az orosz, hogy azután a hetvenes évekre kétszer annyi angol hivatkozás legyen, s közben a német is csúszik lefelé (Pléh, 2014).

A 2. ábra ugyanezt az orosz–angol nyelvi váltást mutatja a Szemlében recenzált könyvek nyelvében. A hatvanas évek közepére kiegyenlítődik a két nyelv, a hetvenes évektől pedig végig erőteljes az angol fölény. Vagyis amikor nyugatosodásról, sőt amerikanizációról beszélünk, nem valamiféle vágyfantáziáról van szó, hanem a kutatók s a szerkesztőségek s szerzők mindennapi gyakorlatának megváltozásáról.

A nyelvi váltás két tekintetben érdekes. Jóval korábban végbemegy, két évtizeddel megelőzi a politikai orientáció váltását. Az első az akadémiai műhelyeket bemutató kiskönyv sorozat is angol nyelvű lesz (Kardos, Pléh és Marton, 1978; Kardos, Pléh és Hunyady, 1980; Kardos, Pléh és Barkóczi, 1987; Kardos, Pléh és Popper, 1987). Ez taktikus, jó érdekérvényesítésre mutat. A kis kompromisszum az volt, hogy brit s nem amerikai helyesírást követtünk. Azért említek érdekérvényesítést, mert ugyanebben az időben például az ELTE idegen nyelvű *Annales*e a pedagógiai és pszichológiai szekcióban négy nyelven jelenik meg, egy-egy számon belül cikkenként váltogatva az angol, francia, német és orosz nyelvet. Azt a háttértényezőt se feledjük, hogy az akkori tudo-

2. ábra. Az orosz–angol váltás a Magyar Pszichológiai Szemle-ben recenzált könyvekben

mányos fokozat, a kandidátusi megszerzésének feltétele ugyanebben az angломánna való időben az orosz nyelvvizsga. Nem azt akarom sugallani, hogy itt a nyelvi váltásban valami rejtett ellenállás volt. Ez csupán egy tudományterületen mutatja, amit Szilágyi (2002) úgy elemez, mint a „kötelező orosz” formalitását egy szovjet/orosz kényszerglobalizáció keretében, aminek éppen elidegenítő hatása volt, és erősítette a nyugatos azonosulást.

A hőskornak számos *sikeres akadémiai témája* volt az 1960-as években, átnyúlva a hetvenes évekre. Ezek egy része összehasonlító pszichológiai, illetve pszichofiziológiai jellegű. Ilyenek az állati lokomóciós tanulás (Kardos Lajos), a főemlősök társas tanulása és vizuális folyamatai (Marton Magda), az interocepció és a tudattalan szerveződés (Ádám György), a hippocampusz téta-aktivitásától a játékig (Grastyán Endre), az aktívációs működés és megismerés kapcsolata (Barkóczi Ilona).

Egy részük kísérleti pszichológiai, mint a többszörös színelméletek (Tánczos Zsolt), a kreativitás mechanizmusai (Barkóczi Ilona), interiorizáció és a mozgás a nyelvben (Putnoky Jenő), a tanulás egyéni különbségei (Marton Magda). De megjelennek ebben a korban a szociálpszichológia érzékeny témái is, mint a csoportszerveződés elemzése s egyáltalán a csoport mint szerveződés tematizálása (Mérei Ferenc, Pataki Ferenc), és az attitűddinamika és a vélemények szerveződése (Hunyady György).

A hőskorban a kicsiny hálózatoknak megfelelően a ma megszokottnál jóval intenzívebb személyes részvételű nagy akadémikus viták jellemzőek. Az MPT szekciói ekkor még rendszeresen üléseznek s szerveznek vitákat (Oláh, 2016), az ELTE Általános Pszichológiai Tanszéke sok kollégát bevonó komplex szemináriumokat szervezett. A vitatémák egy része az ideologikusabb, filozofikusabb, s akkor többnyire expliciten marxista konstrukcionista (Garai, 1969) és a kísérletezők között folyt. Olyan kérdé-

sekről, mint a kísérletezés egyáltalán lehetősége, a szociális konstrukcionizmus, a kutatás értékbecsélyes jellege. A mozgás szerepe az észlelésben, s tágabban az aktivitás alapú kognitív elméletek vitái mintegy hidat képeztek a filozofikus és a kísérletező világ között. A klasszikus és instrumentális tanulás viszonya, a hely és válasz tanulás, az aktiváció és a mozgás és a percepció szerepe a tanulásban és gondolkodásban jellegzetes vitatémák a kísérletezők táborán belül.

A hőskor alkalmazott térfele. Mérei mágnes szerepe

Bár ez az előadás nem próbálja Mérei Ferenc kitüntetett szerepét részletesen értékelni, néhány mozzanatban összefoglalom szerepét, s egy szubjektív értelmezést kitüntetett szerepéről. Mérei teljes egyéniségében sokféle hatás, múlt s jelen érvényesül az itt elemzett „hőskorban”, az 1960-as és 1970-es években. Politikai vonzerejében a radikális föld alatti és pártállami múlt és a korabeli ellenzékiesség egyaránt szerepet játszik (Erős, 1995, 1999), de vonzerejében művészeti avantgárd beágyazottságának is igen fontos szerepe volt (K. Horváth, 2010). A 3. ábra Mérei komplex megformáltságát és hátterét foglalja össze.

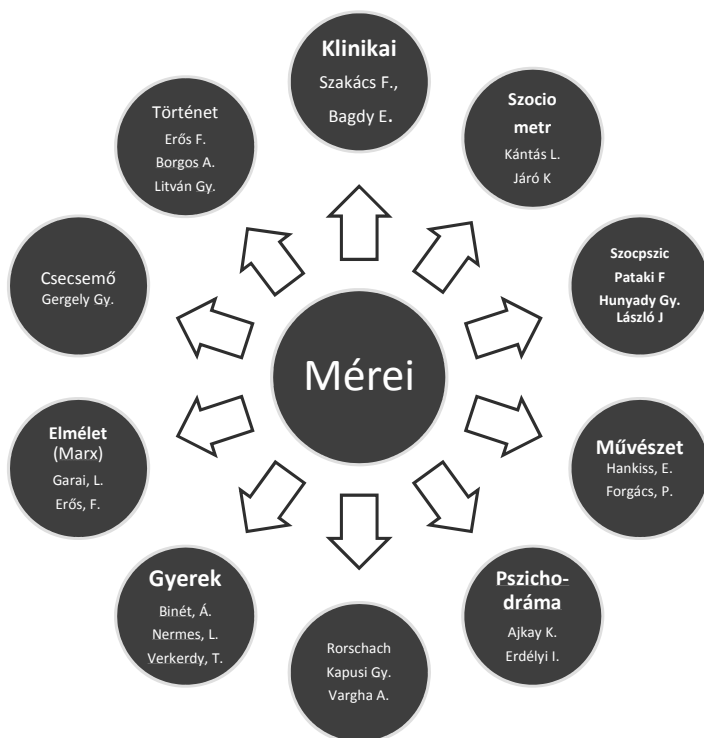

3. ábra. Mérei Ferenc komplex háttere

Ugyanakkor a sokféle háttér mellett a Laborban dolgozó Mérei a hőskorban a pszichológusok számára négy szempontból döntő alkalmazott pszichológiai vonatkoztatási keret:

- a pszichodiagnosztikai eszközök, elsősorban a projektív tesztek szisztematikus bevezetője, a magyar Rorschach- és Szondi-diagnosztika mestere. A korban ennek dokumentuma a *Vademecum* füzetek, az attitűd összefoglalására pedig lásd Mérei és Szakács (1979);
- a csoportvizsgálat metodikusa a több szempontú szociometriával (Mérei, 1971), s ennek elterjesztője az iskola, munkahelyek, kórházak világában (Mérei, 1989);
- a csoportmunka/csoportterápia alakítója. A tanulmányi csoportok majd a még Párizsból hozott Moreno-féle pszichodráma-eljárások meghonosítója (Mérei és mtsai, 1987);
- a gyermekközpontról nevelés és a funkcionális „pedológiai” gondolat visszacsémésztője, amit tucatnyi kiadást megért tankönyve mutat legjobban (Mérei és Binét, 1970).

Ezt kiegészíti Mérei művészetpszichológiája és általános értelmiségi vonzereje. A 4. ábra, a „hőskoron” túllépve is mutatja Mérei átfogó mágnes szerepét a kor magyar kultúrájában.

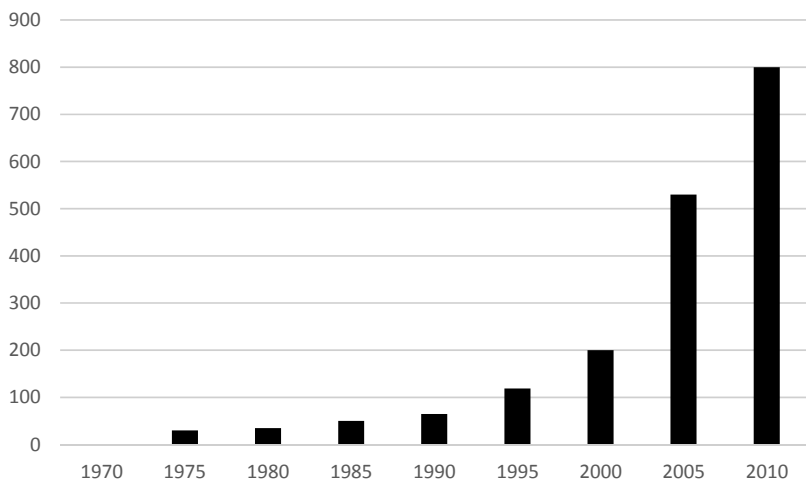
4. ábra. Mérei Ferenc a sokarcú mágnes személyiség

Mérei sokrétű hatásának értelmezéséhez fontos emlékezetben sokféle tartanunk belső ellentmondását. Akik ismertük, azok számára így utólag ezek jellemezték az itt emlegetett „hőskorban” köznapi viselkedését is. Ebben a korban a vonzerőt többnyire az alább látható szembeállítások jobb oldalon látható pólusa jelentette. Kivétel a szervezés és spontaneitás. Itt mindenki számára mindkettő jelen volt.

- Kommunista fegyelem – Avantgárd
- Pártmunkás – Polgár
- Intézményszervező – Spontaneitás
- Csoportkonformitás – Kreativitás
- Kartéziánus racionalitás – Emocionalitás
- Társas alkalmazkodás – Humanista klinikus
- Vezetés – Megértés

A PSZICHOLÓGUSKÉPZÉS SORSA A FÉL ÉVSZÁZADBAN

Nézzük meg kicsit alaposabban az átalakulásokat! Az 1963-as, az önálló pszichológusképzés indulásakor egy évtizedig csak az ELTE képez egy vagy néhány tucat diákot. Az 5. ábra az 1970-es évektől a Felvételi Tájékoztatók az Országos Pedagógiai Könyvtárban őrzött példányainak feldolgozása alapján mutatja a felvételi keretszámok alakulását. A növekedés imponáló. 1970-ben 10 fős a keret, 2010-ben az akkor már alapszakra 800 fős. Három megjegyzés kívánczik az ábrához. Ez a nyilvánosan, előre közölt keretszámokat mutatja, nem a tényleges felvételt. Az utóbbihoz az egyes egyetemek levéltáraiban kell majd részletes vizsgálódásokat végezni. Az adatok a nappali képzésre vonatkoznak, amikortól van költségterítéses képzés, annak számait is magukban foglalják. Végül mintegy az 1990-es évek közepéig ezek miniszteriálisan szabályozott

5. ábra. A pszichológus felvételi keretszámok alakulása négy évtized alatt (adatok a felvételi tájékoztatók alapján)

központi keretszámok. Utána viszont a minisztériumok s az egyes érintett karok belső alkudozásainak komplex eredményeit tükrözik.

Ugyanakkor ez a létszámbra alkalmas arra, hogy egészében érzékeltesse a pszichológusképzés radikális helyzetváltozásait. A pszichológusképzés fél évszázados átalakulása kétségtelenül tekinthető mind számaiban, mind komplexitásában diadalmenetként. Az átalakulás mögötti pontos döntési mechanizmusok feltárása (kik a kezdeményezők, kik az engedélyezők, milyen testületeket konstituál az állam, s ezek milyen vitákat folytatnak, milyen helye s központi viták alakítják a létszámokat) még számos levéltári bűvárkodást igényel. Érdemes azonban egy hozzávetőleges összképet bemutatni. Mindenütt a *dőlletűs rész* jelzi, ahol a döntési mechanizmusok és lépések még feltárandóak.

1958: elindul a pszichológusképzés, pedagógiával kombinálva

1963: ELTE, kidolgozott tematikával a trifurkációs képzés az ELTE keretében. Két év közös képzés, két szakon (pl. magyar–pszichológia), harmadik évtől három szakirány (klinikai, munka, nevelés). Az első kettő egyszakos. Tucatnyi diák. Esti és diplomásoknak 3 éves kiegészítő képzés is.

1972: Ennek tapasztalatait elemzi a pszichiáter Kún Miklós vezette minisztériumi alkalmi bizottság. E munka eredménye az új szerveződés, mely a pszichológiát első évtől „egyszakossá” teszi, s az alkalmazott szakképzést időben feljebb viszi, posztgraduális szintre, munka mellett erre kijelölt képzőhelyekkel.

1974: egységes egyszakos képzés. Két képzőhely: ELTE, KLTE. Három képzőhelyen posztgraduális szakképzés. Ennek felel meg az ábrán az első létszámemelkedés 1975-től.

1976: pszichológusképzési rendelet. 1988-ig ez megnyugtatón szabályozza az alkalmazás képzési feltételeit.

1980-as évek egyetemi pszichológiai intézetek szerveződnek központi (MSzMP) kezdeményezésre.

1990: belső átalakulásban, a bölcsészkar reform részeként Hunyady György kezdeményezésére először az ELTE-n alakul ki a kreditrendszeres, nem mereven rögzített képzés, s kibontakozik az elméleti. ill. alkalmazott specializációk rendszere a harmadik évtől. De facto kétszintű rendszer tartalmában, melyet majd a többi egyetem is átvész. Megjelenik az országos akkreditációs rendszer, a pszichológiára alkalmazva is.

1995 : ELTE, KLTE, JAPATE. Kétszereződik a létszám.

PhD-rendszere kialakul

2000: Számos helyi kezdeményezés és akkreditációs lépés eredményeként hat egyetemen jön létre pszichológusképzés. A posztgraduális képzés egyre diverzifikálódik, s fontos része egészségügyi felügyelet alá kerül. DE, ELTE, KRE, PPKE, PTE, SZTE. Kétszintű „Bologna” típusú képzés. A Képzési és Kimeneti Követelmények kialakítása. PhD: DE, ELTE, PTE

2005 BA-, MA- és PhD-képzés. A keretszám szabályozás de facto megszűnésével újabb kétszeres diáklétszám-emelkedés. MA-képzés és a PhD megjelenik a BME-n is.

Az ezen az ábrán nem szereplő 1960-as éveket, a hőskort az alacsony létszámok mellett az „újrakezdés” körülményei között a pszichológia iránti nagy értelmiségi érdeklődés jellemzi. Ezt ugyanakkor behatárolta a szigorú keretszámrendszer. Ennek egyik leg-

fontosabb jellegzetes szocialista kerülőútja volt az „átképzés” más területen már bevált rendszerének egy változata, a már diplomások számára szervezett hároméves kiegészítő pszichológia szak. Ennek évi néhány tucat diákja között meglepő módon megtaláljuk magának a pszichológiaszaknak más szakmájú oktatóit. Donáth Tibor vagy Hajtmann Béla is elvégezték a „kieget”. Számos fiatal mérnök és orvos járt ide, akik egy része a pszichológusszakmában (is) sokra vitte, például Antalovits Miklós vagy Kopp Mária. Az orvosok egy része identitásában megmaradt az orvosi pályaeépítésben, de fontos hitelt ad nekik a pszichológus képzettség, mint Molnár Péter vagy Tringer László esetében. Számos (később) nevéssé váló bölcsész is ismerkedett itt a pszichológiával, mint Papp Zsolt vagy Vargha Károly. Összességében ez a rövid ideig élt furcsa képződmény betöltötte szerepét, segített a pszichológus hivatás és szerep közismertebbé tételében.

Természetesen az évtizedek alatt kialakult sok intézményű képzésben mindegyik képzőhelynek megvan a maga hőskora. Csak a rend kedvéért sorolom fel a mai fiatalok számára sokszor már nem ismert alapítókat. Debrecenben Kelemen László, Pécsen Kéző Balázs, Szegeden Vajda Zsuzsanna, a Pázmányon Horváth Szabó Katalin, a Karolin Bagdy Emőke nevéhez fűződik az alapítás, az első oktatói gárda megszervezésnek nehéz feladata. Nyilván részletesebb elemzést érdemelnek az egyes képzőhelyek. Erre az adatgyűjtés és feldolgozás néhány helyen már elindult. Kovács Zoltán (1994) Debrecenre, Hunyady György (1996) az ELTE-re, Pataki és munkatársai (2009) Szegedre már igen részletes képet adtak, melyek fontos adalékok egy eljövendő oktatástörténeti szintézishez a pszichológia terén.

Az 5. ábrán látható számok 35 év, másfél nemzedék alatt több mint ötvenszeres létszámemelkedést mutatnak. Ez drámai növekmény, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy ez nemcsak a pszichológiára igaz. Ugyanakkor, ha egyenletesnek tekintjük, a kamatoskamat-számítás² elvei alapján nem olyan drámai az évi növekmény: 12%. A rendszerváltás felszabadult hangulatában általában megnövekedett a diáklétszám, s különösen nagy volt a csábítás, hogy az olcsónak tűnő bölcsész szakokon – s a pszichológia ekkor még az egyetemi vezetés szemében ennek számít – sokszorosára növekedjenek országosan a létszámok. Berde (2013) adatai szerint az 1990 és 2005 közötti években a teljes magyar felsőoktatási létszám mintegy 3,5-szeresére nőtt. Ugyanebben az időben a pszichológiai felvételei keretszám 7,5-szeresre nőtt. Vagyis a szakma növekménye az átfogó felsőoktatási növekménynek mintegy kétszerese.

Közismert s sokat elemzett mozzanat, hogy eközben a felsőoktatási tanár/diák arány romlott. Az Oktatási Hivatal adatai alapján 1990-ben kb. 8, 2005-ben 16 diák jutott egy tanárra. Ezeket az adatokat a pszichológiai területre külön nem ismerjük pontosan. A mennyiségi viszonyok mellett azonban a nagy létszámnövekedés közben a minőség nagy gond maradt. Nehéz is elképzelni, hogy 40 év alatt hat teljes profilú egyetem minőségi oktatói kara épült volna ki. Korábban (Pléh, 2011) már mutattam be adatokat arról, hogy az egyetemi tanárok tudományos teljesítménye csak a kísérletező szakágakban kiemelkedő. Ugyanakkor az egyetemek egy részénél az oktatói kar szerencsésen bővült az MTA Pszichológiai Intézet munkatársaival. Az emlegetett „hőskorban” meglehetősen feszültség jellemezte ezt a viszonyt, az egyetemiek az intézetiek jó körülményeire, az intézetiek az egyetemiek diákjaira féltékenykedtek. Azután a

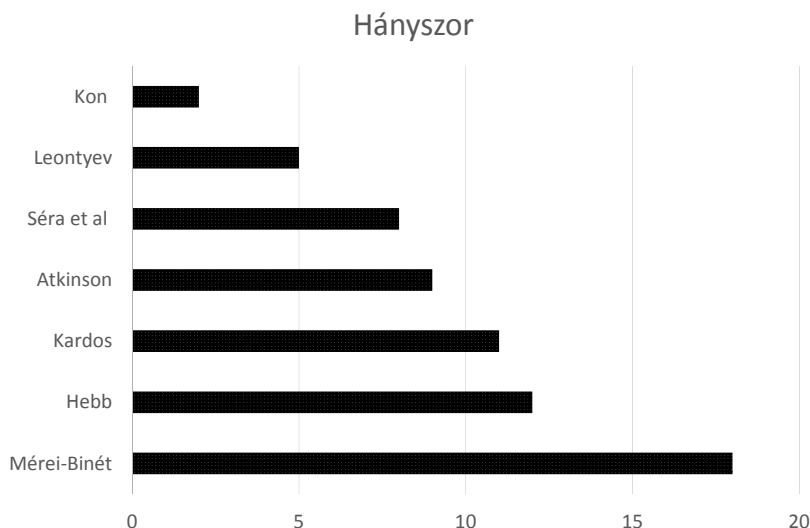
² Köszönöm Forgács Bálintnak, hogy elvégezte a visszafejtést.

hetvenes évek közepén, az egyszakos átalakulás világában Barkóczi Ilona erőfeszítéseinek köszönhetően először az ELTE-n az általánoslélektan-oktatásban jelentek meg a vezető intézeti kutatók, olyannyira, hogy maga a tanterv is ennek figyelembevételével formálódott. Az MTA Intézet kollégái azóta egyre szervezettebb szerepet vállalnak több egyetemen, több szakterületen. A debreceni képzés általános lélektani és szociálpszichológiai megalapozásában, a pécsi képzésben a szociálpszichológiában s az intézet vezetésében volt és van az intézeti kollégáknak döntő szerepük, a Pázmányon egy ideig az egész általános lélektani képzést az intézet adta.

Természetesen maguknak a tantervi átalakulásoknak a részletes elemzése is várat magára. Olyan kérdéseket lesz érdemes tisztázni, mint

- az egyes átalakulásokban kik a kezdeményezők s kik a kidolgozók, hogyan változik (annak idején) az állampárt, a minisztérium, a minisztériumi pszichológiai szakbizottságok és az egyetemek szerepe;
- milyen tényezők játszanak közre (oktatók hatalmi viszonyai, területeke önpolitikálása) a tantervi átalakulások tartalmában;
- mikor ki a kezdeményező s ki a minőségbiztosító.

Az elemzésekben a tematikák nyitottságát, szakmai orientációját, a megújulás biztosítékait is érdemes lesz elemezni majd. Van egy mozzanat, ahol a „bemenettel” kapcsolatos tartalmi szabályozás a könnyen hozzáférhető adatok alapján már most is vizsgálható. A pszichológia szakot is, egészen a bolognai rendszer kialakulásáig, követelményeiben és eljárásaiban (pl. a másik szak vagy más szakmák változó szerepe, írásbeli és szóbeli viszonya) váltakozó szervezetben, pontozással de folytonosan erőteljesen szelektív célú felvételi eljárás kísérte. Ennek számos részlete a felsőoktatás egészének átalakulásaival kapcsolatos, számos oldala pedig a pszichológián belüli be-

6. ábra. Hányszor szerepel felvételi anyagként egy könyv

follyási viszonyokkal. Minek hatására jelenik meg például a történelem, mint felvételi tárgy, a biológia és matematika mellett, hogyan fejeződik ki ebben az aggodalom a túlzott naturalizmussal szemben, s egyben a szociálpszichológia érdekérvényesítő képessége. Van egy olyan vonatkozás, amely a szakma elvárt „szellemi orientációját” mutatja. A 6. ábra összegzi, hogy különböző könyvek milyen gyakran szerepelnek a negyven év alatt a pszichológia felvételi kötelező anyagában. A korszakból negyed század a létező szocializmus éveire esik. Orosz-szovjet anyag ugyanakkor igen keveset szerepel. A leningrádi szociológus Konnak egy identitásról szóló cikke, s Leontyev *Tevékenység, tudat, személyiség* c. meglehetősen elvont munkája a nyolcvanas évek elején jelennek meg mintegy kompenzációként a listában, amit a hazai szerzők mellett alapanyagként ekkor Hebb, a kilencvenes évektől pedig Atkinson tankönyve s a Mérei–Binét-könyv dominál. A nyugatosítás tehát a felvételi anyagban is megjelenik, kifejezve a szakma felé orientálódók számára is az elvárásokat.

A felvételi tájékoztatók egyébként a Bologna típusú egységesítő szabályozás – ennek hatására eltűnt a felvételi – előtti években jól mutatják az egyetemek rendkívüli autonómiáját. Ekkora, 2004-ig gyakorlatilag megszűnt az egységes felvételi eljárás, s az egységes felvételi anyag is. Az 1999-es felvételi tájékoztatóban 29(!) könyv szerepel, s az egyes intézmények ezekből jelölnék ki válogatott allistákat. A Debreceni Egyetem, az ELTE s a két egyházi egyetem évekig az Oláh–Bugán-könyvre (2000) épített, míg a pécsiek a Révész–Bernáthra (1998). Addig virágzott a sok virág, míg meg nem szűnt maga a felvételi.

A KUTATÁS VÁLTOZÁSAI

Fél évszázad alatt természetesen a kutatás is gyökeres változásokon ment keresztül. Ezek egy része az általános társadalmi változások következménye s összetevője egyben. Olyasmikre kell gondolni, mint a nagyobb tudományos szabadság és a nemzetközi kapcsolatok szélesebbé válása, a tudományos teljesítmény előtérbe kerülése, majd az utóbbi két évtizedben (elvileg) egyedüli mércévé válása az egyetemeken. Az általános változások keretében kell értelmeznünk azt a néhány speciális mozzanatot, melyeket a pszichológia mint tudomány változásaival kapcsolatban mutatok be.

A Magyar Pszichológiai Társaság

A tudományos és egyben a szakmai közélet fontos restitúciós eleme volt, hogy az MTA többszöri kezdeményezésére 1960-ban újraindult a *Magyar Pszichológiai Szemle*, s 1962-ben újjáalakult a *Magyar Pszichológiai Tudományos Társaság*. Ennek gazdag életét csak szervezeti szempontból mutatom be Oláh (2016) az éppen leköszönő elnök beszámolója alapján.

1962: Újjáalakulás. 1962. október 30-án tartotta alakuló közgyűlését az MPTT, meghívásos alapon 61 taggal (ma 2000 feletti a tagok száma). Nevében a Tudományos új, önvédelmi elem.

1963–1990: Differenciálódás 1963–1990. Szekciók alakulnak s szaporodnak, számos szekció előadás s jubileumi majd kétévenkénti kongresszusok

1990–2015: *Önállóság*. Az MPT önálló jogi alakulat lesz s a *Szemle* mint a Társaság lapja jelenik meg. 1991-ben Európai Pszichológia Kongresszus Budapesten. 1994-ben először vidéken, Debrecenben rendezik a Nagygyűlést. Jelenleg évenkénti kongresszusok vannak.

1998: elkészül az MPT honlapja.

1999: december bírósági bejegyzésre kerül az MPT közhasznú Társasági jogállása.

2003: Létrejön a PSZEU Bizottság.

A tudományos fokozatszerzés alakulása

Természetesen a tudományos fokozatoknak és címeknek megvan a maguk átfogó története a magyar tudományban. A 20. század közepi ún. szovjet rendszer elvette az egyetemektől s központosította a tudományos fokozatokat (kandidátus, tudományok doktora). A rendszer 1950-től indult el Magyarországon, de pszichológiai „szekciója” csak 1958-tól lett, addig neveléstudományban, illetve neveléstudomány (pszichológia) lábjegyzettel lehetett fokozatot szerezni. Demetrovics (2016) alapos gyűjtéseit használok itt. 35 év alatt 117 kandidátusi fokozatot/címet szereztek a kollégák. A PhD-rendszer 1993-as bevezetése óta, 22 év alatt pedig 406 PhD-fokozatot. Átlagosan évi 3 kandidátusi, ma pedig 18 PhD kerül megvédésre. A nemek aránya is változott, ami azt mutatja, hogy a nőket ma már kevésbé sújtja az ambíció-visszaszorítás. A kandidátusok 59%-a férfi, a PhD-t szeretteknek ez az arány 29%.

A PhD-rendszerrel a tudományos fokozatszerzés visszakerült az egyetemekre. A pszichológiai PhD-s képzőhelyek közül az ELTE 165, a DE 117, a PTE 95, a BME 19 fokozatot adott 2015-ig.

2016 elején 25 „nagydoktori” (tudományok doktora, MTA doktora) szerepel az MTA köztestületi nyilvántartásában. Ez az MTA nomenklatúrában a pszichológus köztestületi tagok 13%-a. Valamivel alacsonyabb, mint az össz- MTA arány, ahol a 15 000 köztestületi tagból 2600 „nagydoktor”, vagyis 16%. A nagydoktoroknál viszont nagyon érvényesül az üvegplafon hatás. A 25 nagydoktori címmel rendelkező kollégából csak 6 nő, azaz mintegy egy negyed az arányuk.

Intézményi és finanszírozási átalakulások

A pszichológiai kutatás alakulásában négy alapvető mozzanatot érdemes kiemelni.

1. Az MTA kutatóintézet az 1960-70-es években átfogó tematikájú intézetté alakult a korábbi gyermeklélektani és tanácsadói profil helyett. Pataki (2002) s a Czigler, Halász, Marton (2002) szerkesztette kötet részletesen beszámol ennek lépéseiről, akár csak Czigler (2016) az újabb folyamatokról is. Jórészt Pataki Ferenc igazgatása alatt (1976–1992) vált az intézet két területen is nemcsak a hazai pszichológiai kutatás vezérévé, hanem nemzetközileg is számon tartott műhellyé. Az egyik a pszichofiziológia s ezen belül a kognitív folyamatok elektrofiziológiája, amelyet a Pszichofiziológiai és az Általános pszichológiai osztályokon, ahogy Molnár Péter megjegyzését használva Czigler (2016) említi, két szomszéddvárban műveltek, akik Helsinkiben találkoztak,

Näätenen laboratóriumában. Az első labor márkanéve a Pataki Ferenc által annak idején meghívott igazgatóhelyettes, majd igazgató Karmos György, a másodiké Marton L. Magda volt. A másik vezérhajó pedig a Pataki Ferenc, Halász László s László János névével fémjelzett szociálpszichológia. Voltak más igen aktív műhelyek is, elsősorban a kritikai pszichológiáról a pszichoanalízis történetének elemzésére váltó kezdetben Garai László vezette csoport Erős Ferenc vezetésével, de ez a kettő bizonyult nemzetközileg is hosszú távon versenyképesnek.

Az eredetileg Pataki Ferenc koncepciójának megfelelően igen széles profil az 1990-es évekre szűkülte. Ugyanakkor a pszichofiziológiai profil sikeresen folytatódott Czigler István, Molnár Márk és Winkler István munkásságával. A szociálpszichológia pedig Váriné Szilágyi Ibolya, majd Fülöp Márta munkáiban folytatja a nemzetközileg is értékelt tradíciót. Ennek vizsgálatára nem térek ki, hisz ez már a jelen kérdése, miként az is, hogy mára az intézet Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézeté alakulásával ez az 1970-es években körvonalazódott kutatási profil tovább szűkülte.

2. *Az egyetemi kutatások megerősödése.* Elvi szinten a kutatás mindig része az egyetemi munkának. A szocialista idők egyetemi személyzeti politikája ezt a hármas elvárással meg is fogalmazta: oktatás, kutatás, társadalmi feladatok. Ugyanakkor az egyetemi kutatómunka néhány elszigetelt egyéni erőfeszítésből (pl. Kardos Lajos összehasonlító pszichológiai munkái) elindulva a hetvenes évekre vált számontartható, rendszerszerű tényezővé. Ebben összetalálkozott az egyetemi kutatók igen szerény tárgyi és anyagi lehetőségek között is végzett kutatására alapozott ambíció világa és az Oktatási Minisztérium 1974-ben Páris György által megszervezett, majd általa (1974–1980) s Bakos István (1980–1990) által vezetett kutatásszervezési irányító apparátus egyetemi kutatási pályázati rendszere. Ezekből a pályázatokból a pszichológusok is jutottak laboratóriumi berendezésekhez, néha kampányszerűen kiköszvetített számítástechnikai eszközökhöz, s talán főként az akkori kötött létszámgazdálkodás világában kulcsfontosságú kutatói és asszistensi álláshelyekhez, státuszokhoz. Ennek a folyamatnak a részleteit még levéltári kutatásoknak kell feltárniuk. Kimenete például az egyetemi eredetű publikációk számának növekedése azonban jól követhető nyilvános adatokból is.
3. *Pszichológiai kutatás és kutatók más profilú kutatóintézetekben.* A pszichológia mint lehetséges tudományos szaktudások hordozója alig felcseperedve az 1970-es évektől fontossá vált több újonnan alakult kutatóintézet számára. A Magyar Rádió akkoriban alapított Tömegkommunikációs Kutatóintézetében Hunyady György igazgatóhelyettesként (1972–1977) a társadalomtudományokban s a szociálpszichológiában korábban nem ismert anyagi lehetőségekkel élve honosította s alakította a modern attitűdkutatás módszertanát és a magyar közvélemény-kutatás eszköztárát, fiatal kutatók csapatát nevelve fel, Barcy Magdolnától Hann Endréig. Az 1980-as években alakult Oktatáskutató Intézetben is dolgoztak pedagógiai pszichológusok, sőt Horváth György egy ideig igazgatója is volt. Kiss (2016) rámutat, hogy a szociálpszichológiában ez a „külső intézményi kutatás” mindmáig jellemző. Lipótmézson pedig Szakács Ferenc alapított Klinikai Pszichológiai Kutató Laboratóriumot, mely 15 évig működött.
4. *A kompetitív kutatási pályázati rendszer megjelenése.* Ez sem elsősorban a pszichológiát érintő kérdés, de megvoltak a hatásai a pszichológiai kutatásra is. Kezdetben

egy-egy főhatóság keretein belül már az 1970-es években megjelent az a sokak által már akkor is technokratikusnak tartott gondolat, hogy a kutatás finanszírozásában a bázisszemlélet kiegészítéseként meg kell jelennie a pályázaton s konkrét projekt-igényeken és terveken alapuló finanszírozásnak. A tudomány tervgazdasági felfogása és a projektfinanszírozás sajátos kombinációi jelentek meg az 1970-es években, az OTKT, az Országos Tudományos Kutatási Terv keretében. Kétségtelen, hogy ezek még nem voltak modern értelmében nyílt kompetitív pályázati rendszerek, éppen a közvetlen pártállami irányítás és a tervezés gondolatának megfelelően. Ugyanakkor a többé vagy a pszichológia esetében kevésbé kijelölt résztvevőknek konkrét terveket kellett készíteniük és számonkérhető eredményeket ígérniük. A pszichológia számára ebből a legrelevánsabb az ún. *6-os főirány* (Köznevelés fejlesztését célzó kutatások, 1973–1984) volt. Ennek történetét az oktatáspolitikai teljes kontextusában Halász Gábor (1988) igen részletesen bemutatta. A neveléstudományt illetően e körül a főirány körül állandó küzdelem folyt a megrendelő és oktatási reformot megalapozni akaró, javarészt nevelésszociológiai szempontokat kiemelő pártállam és az autonómiáját védeni próbáló neveléstudomány között. Halász s az egész neveléstudományi szakma azóta is kudarcként értelmezi ezt a projektet. Az egész főirányban mellékszereplő pszichológia – melynek programtanácsában ugyanakkor a pszichológia is képviselve volt Pataki Ferenc személyében – eközben pozitívan részesült ennek forrásaiból. Csak egy példát említve, az ELTE Általános Pszichológiai Tanszéke a fejlődés során kibontakozó társadalmi alapú hátrányok elemzésében, illetve ennek lehetőségeit kihasználva a kognitív fejlődés elemzésének módszer-fejlesztésében új koncentrált támogatást kapott.

A pszichológia alkalmazott kutatásainak fejlődésében is kiemelt jelentősége volt a Pataki Ferenc (1984) irányította programtanáccsal működött TBZ, Társadalmi Beilleszkedési Zavarok kutatásnak. Az 1979 és 1988 között folyt program az alkoholizmus, bűnözés, öngyilkosság s különböző devianciák megismerésére irányult, természetesen remélve beavatkozási stratégiák ajánlását a politika számára. Érdekes egyébként, hogy egy amerikai beszámoló a magyar alkalmazott pszichológiáról az 1980-as években szintén ezeket a társadalmi anómiákat emeli ki, mint a pszichológia fellendülésének hátterét – anélkül, hogy magára a fenti programra utalna (Reisman, 1988). Jelen összefüggésben nem ennek sikere az érdekes számunkra, hanem pusztán az a tény, hogy itt egy olyan kiemelt kutatási programról volt szó melyben mind a vezetésben – Pataki Ferenc és Münnich Iván révén –, mind a tényleges kutatásban kiemelt szerepet kapott a pszichológia. A pszichológiai programokat Szakács Ferenc irányította, elsősorban tesztek sztenderdizálására használva a lehetőséget.

Ezekben az átfogó programokban való részvétel mellett a Kádár-korszak utolsó évtizedében többek között az egyetemi átalakítások – az intézetszervezések – részeként, illetve anyagi támaszaként a pszichológia az akkori tudománypolitikai irányító szervezet a Tudománypolitikai Bizottság (TPB) és ennek fiókszerve, a TKB, a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság (TKB) szervezésben jelentős célzott egyedi támogatásokat kapott. Ez a jelentős egyedi támogatás sajátos háttérmunkákat is igényelt. Az MTA Pszichológiai Bizottsága az 1980-as években az egyes minisztériumokban felsőbb inspirációkra kialakított egyedi szakbizottságok koordinálójaként, elsősorban Hunyady György titkári és társelnöki szerepében sok előkészítő munkát

végzett. Ennek részletei s kapcsolataik a „felülről jövő” kezdeményezésekkel még feltárandóak. Mindenesetre jelen vázlatban is fontos emlitenünk, mint a pszichológiai kutatások egyszeri kiemelt központi támogatását, s voltaképpen mint az 1960 és 1990 között a pszichológia közélet s szakmai hatalmi viszonyok alakulásában mindig nagy szerepet játszott Aczél György képviselte modernizációs pártpolitika utolsó megnyilvánulását. Aczél szerepéről a pszichológia említett viszonyaiban átfogó értékelést ad Laine-Frigren (2015) s főként Hunyady György anekdotikus megjegyzéseire hivatkozva Máriási (2016).

Az 1980-as évek közepén azután kialakult a nemzeti kutatási pályázati rendszer, az OTKA, az Országos Tudományos Kutatási Alap. Története természetesen nem a pszichológiai kutatástámogatás sajátos témája. Fontos azonban emlitenünk, hogy a kialakulása körül munkálkodók is két mozzanatot emelnek ki létrejöttében. Az egyik a nyugatosodás, a bázisszemléletel szemben az egyedi, nyíltan benyújtható pályázatok előtérbe kerülése, még az MTA kutatóintézetekre vonatkoztatva is. A másik az egyetemi kutatástámogatás elhanyagoltsága, miközben a kutatási potenciál kétharmada az egyetemeken volt ekkor is, például a tudományos minősítettek számát tekintve. Az OTKA-nak megvan a maga belső története, a fokozatos önállósozással, majd újabb integrációval. Kollár (2011) utolsó OTKA-elnök mutatja be az újraintegráció előtti történetet, egyéni véleményekkel pedig a *Személyes OTKA-történet* (2016). Ebben a rendszerben a pszichológia tudományosan, szakmailag sikeres volt. Adminisztratíván viszont helyzete ingadozó volt három évtized alatt e rendszerekben, a kezdeti önálló bizottsági munka után hol a neveléssel, hol az idegtudománnyal házasították.

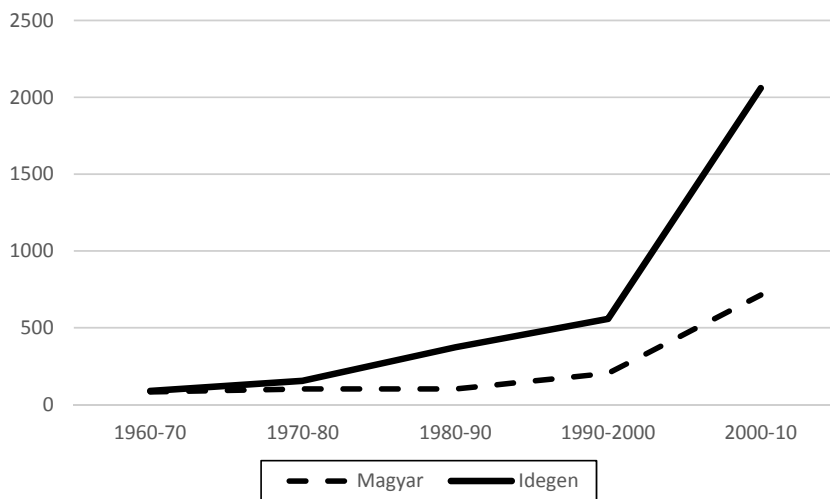
A tudományos publikációk alakulása

Természetesen a tudományos kimenetről viszonylag objektív adatok állnak rendelkezésünkre. Korábban (Pléh, 1998, 2011, 2014) erről írtam már, most csupán frissítem az adatokat. Az 1960-as években megindul a szakmai publikáció, s ez mind könyvekben, mind szakcikkekben alátámasztja a modernizációs újjászületés benyomását. Érdekes megnézni azonban, mi történik a továbbiakban s a nemzetközi megmérést tekintve. A 7. ábra a szakmai világgközönség számára látható publikációkat mutatja.

A folyamatos növekvés mellett kiugró, hogy az utóbbi két évtizedben különösen megnőtt az idegennyelvű közlemények száma. Ez azt mutatja, hogy az ambíciók és a tudánypolitika, illetve szakmai vezetés, PhD-kritériumok stb. mind a nemzetközi megmérést irányába mozdítanak el.

Természetesen azonnal felmerül a mai tudománymetria dominálta világban a minőség kérdése. Milyenek ezek a közlemények?

a. *A hazai publikációs sztenderdek formailag felzárkóztak a nemzetközihez.* Soós, Schubert és Pléh (2009) a *Magyar Pszichológiai Szemlében* és a nemzetközi irodalomban megjelenő magyar cikkekben ugyanazokat a jellemzőket látják felszaporodni. Frissebbek a hivatkozások, sok a többszerzős cikk, s néhány embernek van sok cikke. Ez Schubert, Glänzel és Braun (1989) hatalmas adatbázisa szerint minden szakterület sok ezer lapjára érvényes, nemcsak a pszichológiára.

7. ábra. A Magyarországról származó közlemények a PsychInfo adatbázisban

- b. A nemzetközi fórumokon megjelenő magyar kutatóhelyekről származó pszichológiai közlemények egy részének, néhány tucat szerzőnek idézettsége igen magas (Kampis, Soós és Gulyás, 2011). Ugyanakkor a dolgok nem triviálisak. Mint Schubert és Vasas (2010) a szomszédos országokkal összevetve rámutat, nem mindig a nagy volumenű kutatások a legnívósabbak. Szinte miniben látható egy kis tudomány-nagy tudomány dilemma itt. A kis kutatólétszámú s viszonylag szerény (pl. a csehekhez képest) kibocsátású magyar kísérleti pszichológia igen jó lapokban s magas hivatkozásokkal tűnik ki számos szomszédos országhoz képest (Pléh, 2015).

AZ ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIÁK – DIÓHÉJBAN

Az *alkalmazott pszichológiák* fél évszázados átalakulásában valójában mindegyik területnek megvan a saját története, amiben a kezdetekkor kicsiny s jól áttekinthető közösségekről van szó, amelyek néhány munkahelyhez s kiemelt véleményirányító szereplőhöz tartoznak. Ezt többé-kevésbé mindenütt az intézményesülés követi, a 70-80-as években. Azért ezt a szenvedő formát használom, mert külön levéltári kutatási kérdés annak eldöntése, kik is voltak a kezdeményezők és felelősök az intézmények megalapításában. Majd a rendszerváltás utáni nemzedéknyi évtizedekben az egyéni gyakorlatok válnak egyre specifikusabbá és ugyanakkor egyre individuálisabbá, az intézmények háttérbe szorulásával. Ezeket valóban csak dióhéjban érintem a három nagy ágazat szerint.

A klinikai lélektan: Hányattatásból diadalmenet?

A tágan értelmezett klinikai pszichológia – legtágabb értelmezésben a tanácsadást is beleértve – mindenütt, így nálunk is a legkiterjedtebb alkalmazott pszichológiai terület. Ebben testesül meg legvilágosabban a pszichológia mint segítő hivatás a társadalmi gyakorlatban. A legtöbb európai országban 60-80%-ban klinikusként azonosítják magukat a pszichológusok, ez nálunk is így van, s az utóbbi évtizedekben ez az arány nőtt is. Az 1980-as években a magyar alkalmazott pszichológiáról egy itt járt amerikai klinikus kolléga által készített, egyébként igen naív, lelkes „szocreál” beszámoló – mely szerint például Horthy betiltotta a pszichoanalízist – szintén a klinikai munkát emeli ki mint kizárólagos gyakorlati irányt (Reisman, 1988).

Ennek az igen összetett világnak három aspektusát mutatom be röviden, majd csupán utalok az összegzésből kimaradt alapkérdésekre.

A pszichoterápia alakulása

A klinikai pszichológia önálló lábrakapásától kezdve alapvető kérdés volt, vajon van-e s lesz-e pszichológus képzettségűeknek joguk saját tevékenységüket terápiának nevezni, milyen önállósággal végezhetik ezt, s ki finanszírozza. Harmatta (2016) részletes áttekintéséből merítve mutatom be a fél évszázadot.

Maga a pszichoterápia elterjedésének a szó bizonyos értelmében alulról építkező folyamata Harmatta elemzésében három korszakra osztható.

1. A „Műhelyek” (1965–1974)

Ez a találó kifejezés azokat a munkahelyeket takarja, amelyek egyszerre művelték kliensekkel/betegekkel a pszichoterápiát, kicsit (vagy nagyon) szemben a biológiai pszichiátria az antipszichotikumok révén új erőre kapó alapvető irányzatával, s ugyanakkor informális kisugárzásuk révén minden erre vonatkozó formai jogosítvány nélkül tág értelemben képzőhelyekké váltak, mind orvosok, mind pszichológusok számára. Harmatta (2016) nyomán megadom a helyekhez kötődő neveket is, hiszen ezek egy jó része egy-két nemzedéken át kulcsszereplő volt a területen. Kicsit naívan dőlt betűvel hozzáteszem, hogy a kívülálló egyetemi ember szemében mi volt az egyes helyek sajátos adaléka a pszichoterápiás szemlélet és gyakorlat terjedéséhez az adott korban.

- Fővárosi Pszichoterápiás Módszertani Központ (a „Szinetárium”: Szinetár Ernő, Hidas György, Buda Béla, Süle Ferenc, Szőnyi Gábor, Lust Iván, Harmatta János). *Egyéni és csoportos dinamikus azaz pszichoanalitikus szemléletű terápiák bevezetése.*
- Orvosegyetem (akkor BOTE) Klimes Károly a Belklinikán, a Lipótmezőn a Nyéki úti épületben „kihelyezett” részlegben Tringer László, Veér András, Matuzsinka Ferenc. *A viselkedésterápia meghonosítása.*
- A Lipótmező (OIE) Völgy utcai neurózis osztálya (Pertorini Rezső, Koronkai Bertalan, Vikár György). *Egyéni „bentlakásos” rövid terápiák neurotikusoknak.*
- Lipótmező (OIE) Mérei Ferenc klinikai pszichológiai laboratóriuma (Ajkey Klára, Bagdy Emőke, Dobos Emő, Erdélyi Ildikó, Kapusi Gyula). Ez a laboratórium szervezi a pszichológus graduális oktatásban (az említett trifurkációs rendszerben) az első oktatási célú önismereti csoportokat. *Önismereti és pszichodráma-csoportok elterjesztése.*

- A Rókus Kórház Pszichoterápiás részlege, Pesthidegkút (Goldschmidt Dénes, Balázs-Piri Tamás, később Lust Iván). *Terápiás közösség.*
- Faludi utcai gyermekpszichoterápiás rendelés, különböző szervezeti hovatartozásokkal (György Júlia, Klaniczay Sára, Lust Iván Nemes Livia, Vikár György, Virág Teréz, V. Binét Ágnes.). *A pszichoanalitikus szemléletű gyermekpszichoterápia továbbképző fóruma.*

2. A Pszichoterápiás Hétvégek (1974-1986)

A pszichoterápiás hétvégek szinte mozgalomszerű módon terjesztették egy évtizeden át a pszichoterápia eszméit. A Harmatta (2006, 2016) bemutatásában leírt módon Hidas György és munkatársai elkezdte, 25 alkalommal megrendezett sorozatot formailag a Magyar Ideg- és Elmeorvosok Társasága Pszichoterápiás Munkacsoportja szervezte. Mozgalmi jellege miatt mégis nagy pártállami gyanú kísérte. Az üléseknek tematikájuk volt, ahol az előadásokat intim élményt adó, egyre módszerspecifikusabb kiscsoportok s nagycsoport-élmény egészítette ki. Mindezt a „stáb” állandó értelmezéssel és visszajelzéssel szervezte (Harmatta, 2006). Az egész sorozat hozzájárult a pszichoterápia és a csoportterápiák elterjedéséhez és a rendszeres pszichoterápiás képzések beindításához, mintegy érzékeltetve a tömeges igényt a képzésre.

„A Hétvége programja tehát feszített volt, és az együttlétre, a közös lélektani munkára centrált. Igazi intenzív élményt nyújtott. Maratoni effektusa is volt, az idődimenzió fellazult, úgy éreztük, hogy sokkal több ideje vagyunk együtt, mint a valóságban. [...] sokan még mindig, közel 30 év távlatából is nagyon világosan és tisztán emlékeznek egy-egy eseményre, előadásra, témára a Hétvégekről. Ilyen világos emlék egyéb konferenciák, kongresszusok vonatkozásában inkább csak a társasági programok esetében tapasztalható. A Hétvégek nagyon mély és tartós benyomást gyakoroltak a résztvevőkre” (Harmatta, 2006, 12).

3. Pszichoterápiás Osztályok (1979–1995)

Harmatta (2006) bemutatta, milyen jelentőségük volt már az 1960-as években a pszichoterápiát kezdeményező kórházaknak, illetve osztályoknak, kezdve a Gálfi Béla vezette pomázi munkaterápiás intézettel, egészen a „Tündérhegyig”. Harmatta (2016) újabb elemzésében ezt a képet kiegészíti azzal, hogy a további két évtizedben csupán Budapesten 12 kórházi részlegben/osztályon folyt pszichoterápiás munka. Ezeknek mintegy fele nem főhivatású pszichiátriai ellátó intézményben, hanem nagyobb köz-kórházban kapott helyett (MÁV Kórház, Tétényi út stb.). Ez a kettősség megfelel a magyar pszichiátriai ellátás 1945 óta ingadozó dilemmájának a pszichiátriai intézmény és a köz-kórház között (Kovai, 2016).

A képzések és a pszichoterápiás jogosítványok

Harmatta (2016) összefoglalja a klinikai pszichológia s az ehhez kapcsolódó, illetve jogilag ráépülő pszichoterápiás képzés és jogosítványok alakulását is. Az 1970-es években a magyar egészségügy területén Mérei Ferenc és Szakács Ferenc alakították ki a klinikai pszichológiát. A szakmaalapítást lehetővé tevő jogszabályokat, a jogszabályokban szereplő klinikai pszichológia fogalmának definícióját, és a szaktevékenység tartalmát

ők határozták meg. A Méreit követő lipótmezei vezető pszichológusok elsősorban Szakács Ferenc első kezdeményezéseivel elindult a klinikai szakképzés.

1981: Az Orvostovábbképző Intézet majd a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Pszichiátriai és Klinikai Pszichológiai tanszékén Moussong Kovács Erzsébet tanszékvezetése alatt Szakács Ferenc, majd az önálló Klinikai Pszichológiai Tanszéken Bagdy Emőke ennek az irányítója. (Lásd ennek összefoglalását Bagdy, 2010.)

1980–89: A Juhász Pál kezdeményezésére létrejött Magyar Pszichiátriai Társaságban Pszichoterápiás Munkacsoport alakult, ennek kezdeményezése is a hivatalos pszichoterápiás képzés elindulása (1980–1983).

1983: Megjelenik a pszichoterapeuta cím.

1989-től: Megalakulnak a Pszichoterápiás szakársaságok, pszichoanalitikus, viselkedésterápiás stb. Megjelenik a pszichoterápiás szakvizsga (orvosoknak 1993, pszichológusoknak 1998).

1998: A pszichoterápia OEP kategóriává válik

2014: Megalakul a Pszichoterápiás Tanács Szövetség

A pszichoanalízis újjászületése

A klinikai pszichológián belül természetesen külön téma a pszichoanalízis újjászületése a magyar közegben. Ennek hányattatásairól és a pártállam korai korszakában való elnyomatásáról klasszikus monográfia Harmat Pál (1986) munkája. Most nem a sérelmi vonulatot akarom újra összefoglalni, hanem Mészáros (2016) áttekintését summázva az újjászületés menetét. A dolog természete miatt ez a folyamat átfedésben van a pszichoterápia egészének kibontakozásával. Kicsit önkényesen szakaszolom és címkézem Mészáros Judit tüzetes bemutatását.

1960–75: *Visszaszivárgás, előkészítés* P. Liebermann Lucy, Hermann Imre klinikai gyakorlata ennek egy eleme. 1968-ban beindul a Faludy utcai munka, mely továbbképző szerepe révén igen fontos. 1974–75: Rövid képzés Frankfurtban és hazai „study group” Hidas György, Linczenyi Adorján, Nemes Livia, Paneth Gábor, Vikár György szereplésével.

1980–87: *Fokozatos integráció*. Pszichiátriai Társaság szakcsoportja kialakul, nemzetközileg elismert intézőbizottság jön létre (1983). Kandidátuscsoport alakul 1986/ban. Vezetői: Mészáros Judit, Fülöp Márta, Prágai Éva. 1987-ben pszichoanalitikus kongresszus Budapesten.

1988–1990: *Intézményesülés*. 1988 Ferenczi Sándor Egyesület, 1989 Magyar Pszichoanalitikus Egyesület megalakulása, nemzetközi elismeréssel. 1990–2010 *Thalassa* folyóirat.

1990–2010: *Stabilizálódás* Kialakul a képzési rendszer. A két egyesület évi konferenciákat tart.

2011: a Ferenczi-ház megnyitása.

A további klinikai hálózatok

A klinikai pszichológia alakulásának fontos keretét adták a fokozatosan kibontakozott ellátó hálózatok, amelyek nem kórházi, s ugyanakkor regionális szerveződésű ellátást biztosítanak, állami, illetve központi egészségügyi finanszírozással.

Az *ideggondozó hálózat* (Hosszú, 2016) az 1960-as években kezd kibontakozni, két pszichiáter, Hárdi István és Paneth Gábor erőteljes szervező munkájának köszönhetően. Az ideggondozó hálózat a közösségi mentálhigiénés ellátás magyar változata, melyben a betegek ellátása nem kórházi körülmények között ugyanakkor közvetlen szociális szférájukat megismerve és felhasználva történik. Az ellátó teamekben jelentős szerepe van a klinikai pszichológiának. „A teamek jelenleg szükséges összetétele: pszichiáter szakorvos, klinikai szakpszichológus, szociális munkás, gyógypedagógus, szakképzett gondozók, adminisztrátor” (Hosszú, 2006, 1). Hárdi (1992) beszámolója statisztikákat is közöl. Az 1990-es évek elején több mint 300 ideggondozó látott el mintegy 120 000 gondozottat az országban.

Nevelési tanácsadók. Kicsit torz ezeket a klinikai pszichológiához sorolni, elsősorban a kiterjedt hálózat miatt és a támogató gyakorlat miatt teszem ezt. Horányi Annabella (2016) filológiai is igen alapos áttekintésben bemutatja a hálózat kibontakozásának jogi, szakmapolitikai és szakemberi oldalát. Ennek a kitűnő összefoglalónak csak főbb idői lépéseit foglalom itt össze.

1957–68 : gyermekvédelmi keretek

1968 táján: Mezei Gyula (Fővárosi Tanács), Tunkli László (ELTE) és Horányi Annabella stratégiai megbeszélése zöld utat ad. Elindulnak a tanácsadók, pszichológus munkatársakkal is.

1972. MM számú rendelet a nevelési tanácsadók mint gyermekvédelmi intézmények létrehozásáról.

1974: Budapest.: 41 főállású pszichológus, 30 pedagógus. Iskolaérettség, családgon-dozás, fejlesztő pedagógia. A tanácsadók önálló intézmények, a Faludi utca tovább-képző szerepet visz.

1987: 129 tanácsadó, ebből 23 Budapesten.

1982: ELTE BTK Fejlődés és Nevelés-lélektani Tanszék: Nevelési és Pályaválasztási Tanácsadó a pszichológus képzés és szakképzés segítésére.

1986–1989: 3 éves szakmai konzultációs program a Fővárosi Pedagógiai Intézetben.

1987–1988: ELTE – önálló tanácsadó pszichológus képzés levelező tagozaton.

1987: Intenzív továbbképzés a nevelési tanácsadó pszichológusai számára (jegyzet, szöveggyűjtemény).

1987: MM rendelet: gyermekvédelmi helyett oktatási intézmény a tanácsadó.

1990: A rendszerváltás után módszertani sokszínűség. Jól képzett klinikai és pedagógiai szakpszichológusok látták el a hozzájuk forduló családok gyerekeinek vizsgálatát és pszichoterápiás gondozását.

1992: Szervezeti bonyodalmak A nevelési tanácsadók irányítása a Népjóléti Minisztériumhoz kerül.

1993: Újra a Művelődési Minisztérium a főhatóság.

1994: 14/1994. tv. A képzési kötelezettségekről és a pedagógiai szakszolgálatokról.

Az oktatást, nevelést kiegészítő valamennyi szolgáltatás pedagógiai szakszolgálat. A korábbi nevelési tanácsadó fő feladata: „szakvélemény készítés beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek óvodai nevelésével, iskolai nevelésével és oktatásával kapcsolatos feladat meghatározása céljából”.

2007/2008-tól: a jogi háttér módosul, a szervezeti keretek változnak. Egymásnak el-
lentmondó rendeletek állásfoglalások. A nevelési tanácsadók is a KLIK-hez kerülnek

Az utobbi évtized mérlege szomorú. Az elkeseredés pályaelhagyáshoz vezet, s az ingyenes állami szolgáltatás helyett magánrendelések jelennek meg. „Olyan – szakmai szempontból megkérdőjelezhető – változások történtek, amelyek a gyermekpszichológiai tevékenységet egyre inkább háttérbe szorították. A jól képzett gyerekpszichológusok, pszichoterapeuták ma egyre inkább a magánszférában helyezkednek el” (Horányi, 2016, 8).

Érdemes lenne a Horányi (2016) által részletesen bemutatott jogszabályi és szervezeti háttér levéltári feltárását is elvégezni. Milyen tényezők vezettek a támogató rendeletekhez a pártállamban, s milyen ellenerők működtek akkor és később is. Nehéz elkerülni azt a benyomást, hogy a küzdelem visszatérően a pszichológia beavatkozási igénye és a pedagógia mindenhatósága között folyik. Különböző jelszavakkal, de – éppen a stigmatizáció kerülése miatt is – a tanácsadásként szerepeltetett terápiás munka túl lassúnak, túl egyéninek, drágának, s kevésbé technologizálnak tűnik, mind a különböző burkokban járkáló nevelési korifeusok, mind a technokraták szemében.

A neveléslélektan és az iskolapszichológia alakulása

A fél évszázad alatt a pszichológia több módon jelenik meg, mint alkalmazott emberismeret a nevelésügy irányában. Ennek két oldalát emelem ki összefoglalóan: a pszichológia szerepét a pedagógusképzésben és a pszichológusok megjelenését az iskolákban.

A pszichológia szerepe a pedagógusképzésben

Itt elsősorban Boross Otília (2016) áttekintésére támaszkodom. Bemutatásában a pedagógusképzés pszichológiai mozzanatának változásai az 1980-as évektől jelentősek. A hangsúly eltolódik az elmélet felől a gyakorlat felé. Fokozatosan bővülnek a kurzusok. A hetvenes évek kínálata: általános lélektan, fejlődés- és neveléslélektan. A 80-as évektől előtérbe kerül a szociál- és személyiségpszichológia és a szocializáció. Jelentőséget kap a tanár személyiségének alakítása, a technikák elsajátítása, szinte mozgalommá válik (Gordon, kommunikációs és személyiségfejlesztő tréningek).

Változnak az eljárások s az oktatási anyagok is. Megjelenik a nyolcavanas években egy audiovizuális láz (diasorok, fényképek, oktatófilmek, majd videók). Ezzel párhuzamosan a fehasznált tankönyvek is változnak, megjelennek a szisztematikus neveléslélektani feldolgozások, például N. Kollár és Szabó (2004).

A kreditrendszer bevezetésével a pszichológia, sokszor a pedagógiával küzdve kell megtalálja saját helyét és súlyát. A tanárképzés pedagógiai pszichológiai modulja

(40 kredit) változó arányban oszlik meg a pedagógia és a pszichológia között. Ennek keretében többnyire egymásra épülő pszichológiai kurzusok vannak (Boross, 2016, 4): Bevezetés a pszichológiába/Pszichológia alapjai, Fejlődéslélektan, Személyiséglélektan, Szociálpszichológia, Pedagógiai pszichológia v. Neveléslélektan. A választható kurzusok (játékpeszichológia, autogén tréning, mediáció) mellett fontos mozzanatként jelennek meg a tréningek (Személyiség-, képességfejlesztő, konfliktuskezelő, kommunikációs, TA).

Boross (2016) egy kicsiny mintegy 100 fős mintán megkérdezte frissen végzett tanárok véleményét is a tanárképzés pszichológiai moduljáról. 70%-ban fontosnak, 75%-ban jól használhatónak, 60%-ban érdekesnek tartják a pszichológiai tárgyakat.

Az egyes tárgyak kedveltségi rangsora (%-ban)

Fejlődépszichológia 37

Konfliktuskezelés 21

Minden, ami gyakorlat 10

Bevezetés 9

Személyiséglélektan 9

Szociálpszichológia 5

Kognitív pszichológia 4

Rendellenességek 4

Egészségpszichológia 2

Kívánságlistájukon pedig a serdülőkori problémák megismerése, a konfliktuskezelés, a tehetséggondozás általában a gyakorlati ismeretek vezetnek (Boross, 2016, 9).

Az iskolapszichológusi szerep és hálózat kialakulása

Katona Nóra (2016) áttekintése alapján mutatom be ennek a sajátos tevékenységi rendszernek a hazai alakulását a 2. táblázatban.

2. táblázat. A hazai iskolapszichológiai rendszer alakulása Katona (2016) nyomán

Idő	Tevékenység, számok	Kezdeményezők	Vezetők
1980–84	Előkészítő szakasz	Galba Katalin	
1984	Kísérleti szakasz 30 iskola pszichológus	Hunyady György MM Bizottság	P. Balogh Katalin
1988–1992	Szervezet. Füzetek, társaság	P. Balogh Katalin	Katona Nóra
90-es évek	Alternatívák Közvetlen alkalmazás az iskolában Pedagógiai Kabinet// Kistérségi többcélú társulás Nevelési Tanácsadók szakcsoport		
Jogszabályok 2007 2009 OKM		Martonné Tamás Márta	N. Kollár Katalin
2015 Szakszolgálati protokoll	A szakképzést végző ELTE	N. Kollár Katalin	Martonné Tamás Márta

A MUNKALÉLEKTAN ALAKULÁSA

Dienes Erzsébet (2016) összefoglalásáthasználom a hazai munkalélektan intézményes alakulásáról.

1960: 4 vállalati labor

1962: MPT szekció

1963-1970: MTA intézet

1967: *Ergonómia* folyóirat

Képzés, tréningek, ergonómia, munkahelyi szociálpszichológia.

1981: munkalélektani koordináló tanács

- 1988: Gyárak, laborok bezárása. Megjelenik a tanácsadás, a szervezetfejlesztés s a fejlődés munkalélektani profil.

Az 1980-as évek közepére 4 laboratóriumból 68 egység lesz. Ezek munkájának összehangolására, a munkalélektani egységekért felelős minisztériumok közötti egyeztetésre, nemzetközi kapcsolatok szervezésére 1981-ben létrejött a munkalélektani koordináló tanács. Ennek egyik feladat az általuk egy felmérésben kimutatott 191 eljárás valamiféle egységesítése. Tesztfüzet sorozatot indítottak a papír-ceruza eljárásokra. Számos nemzetközi konferencia.

A rendszerváltás utána évtizedekben a munkalélektan profilja átalakult. Maga az ipar is átalakult, A vállalati laboratórium a múlté. A szakmát is jóval kevésbé érdekli az alkalmasság és az ergonómia – a legtöbb ilyen laboratórium meg is szűnt. Ehelyett a többnyire kisvállalkozásban folytatott szervezetpszichológia tanácsadás és a célzott humánpolitika, a fejlődés lesz jellemző terepe a munkalélektannak.

KITEKINTÉS

Fél évszázad alatt mind az elméleti, mind az alkalmazott pszichológia sokat változott.

Az 1990 előtti helyzetet az alulról induló szakmai önszerveződés, némi pártállami modernizációs segítséggel jellemzik. Az oktatás minőségi volt, de igen szelektív. Az egész szakma nyugatosodásra törekedett. Az alkalmazott területeken számos állami, központi támogatottságú alkalmazott hálózat alakult ki.

1990 utáni jellemzők: a képzés kiterjedése s a kiterjedt jogi szabályozás. A kitágult horizontok, a megnőtt nemzetközi távlatok számos feladatot is jelentenek. Autonóm szakmai fejlődés, ugyanakkor az alkalmazott munkahelyek és hálózatok rendszerszerű leépítése, a magángyakorlatok előtérbe kerülése a változás friss lépései.

Az akadémikus pszichológiában fontos érték kérdés, hogy a szakma tartson össze a belterjességgel és a középserrel szemben, a minőség belső biztosítását képviselje. Ugyanakkor az amerikanizáció következtében előállt átfogó kompartmentalizáció közepette vissza kell hoznia a nagy perspektívát. Az átfogó (komprehenzív) tudás eszménye, mely kis világunkra fél évszázada jellemző volt, ma is érvényessé tehető.

A gyakorlati pszichológiában pedig a „pszichológiai társadalom” felé mozdulást számos társadalmi érték vita kíséri, van azonban intézményes aspektusa is. A mai magyar

társadalompolitika jóval kisebb szerepet enged a szocializmus végnapjaiban kialakult „állami” támogató hálózatoknak és miközben szabályozni törekszik a kompetenciákat, azok működtetését már nem tartja központi társadalmi feladatnak. Differenciálódnak a posztgraduális képző rendszerek, s a köznapi humán szolgáltatásokban versengés alakult ki a pszichológiai, az orvosi és az üzleti menedzsment terület között. Ezekben a harcokban a pszichológiának érdemes őriznie azt a képet s gyakorlatot, hogy kompetenciái saját megalapozott tudományán alapulnak. A pszichológus hivatás és a pszichológiai tudomány összetartoznak.

IRODALOM

- Bagdy Emőke (1985). A szabadság első pontja: szeretni az életet. Beszélgetés a 75 éves Mérei Ferencel. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 41, 241–253.
- Bagdy Emőke (2010). Quo vadis magyar klinikai pszichológia – avagy mit tudjon az, aki ma e hivatás szolgálatára vágyik? *Alkalmazott Pszichológia*, 12, 109–124.
- Bagdy Emőke, Forgács Péter és Pál Mária (szerk.) (1989). Mérei emlékkönyv. Budapest: Animula.
- Bauer, R. A. (1952). *The New Man in Soviet Psychology*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Borgos Anna (2006). „Egy mutatóvány forgatókönyve”. Motívumok Mérei Ferenc pályájából és személyiségéből, nyilatkozatai és tanítványai tükrében. In Borgos Anna, Erős Ferenc, Litván György (szerk.), *Mérei Élet-Mű. Tanulmányok* (pp. 11–34). Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Borgos Anna, Erős Ferenc és Litván György (szerk.) (2006). *Mérei. Élet-Mű*. Budapest: Új Mandátum.
- Boross Otília (2016). A pszichológia a pedagógusképzésben. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Czigler István (2016). Pszichológiai intézet, összes, röviden. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Czigler István, Halász László, Marton L. Magda (szerk.) (2002). *Az általánostól a különösig*. Budapest: Gondolat.
- Darvai Tibor (2016). A neveléslélektan a hatvanas években Magyarországon. Pécs, kézirat.
- Demetrovics Zsolt (2016). A „kisdoktoritól” az MTA doktori címig- tudományos fokozatszerzés a pszichológiába. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Dienes Erzsébet (2016). Hazai munkalélektan alakulása 1960–2015. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Erős Ferenc (1995): Mérei Ferenc életműve és a magyar szociálpszichológia. In Kiss Gy. (szerk.), *Pszichológia Magyarországon* (pp. 123–136). Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
- Garai László (1969). *Személyiségdinamika és társadalmi lét*. Budapest: Akadémiai.
- Halász Gábor (1988). Oktatáspolitikai és neveléstudomány a hetvenes években – a „hatos főirány” története. Internetes forrás, halaszg.ofi.hu, letöltve 2016. 10. 11.
- Halász László, Hunyady György és Marton, L. Magda (szerk.) (1979). *Az attitűd pszichológiai kutatásának kérdései*. Budapest: Akadémiai.
- Hárdi István (1992). *A lélek egészségvédelme*. Budapest: Springer.
- Harmat Pál (1986). Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis. 1903–1983. Bern: Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem.

- Harmatta János (2006). A Pszichoterápiás Hétvégek (1974–1986) története és hatása. *Pszichoterápia* 15, 6–18, 86–95.
- Harmatta János (2016). A pszichoterápia története. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Hebb, D. O. (1978). A pszichológia alapkérdései. Budapest: Gondolat.
- Horányi Annabella (2016). A nevelési tanácsadók története a kezdetektől napjainkig. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Hosszú Éva (2016). A pszichológia az ideggondozókban. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Hunyady György (1985). Kardos Lajos (1899–1985). *Magyar Pszichológiai Szemle*, 41, 373–375.
- Hunyady György (1996). A budapesti tudományegyetem és a pszichológia. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 52, 3–16.
- Kampis György, Soós Sándor és Gulyás László (2011). A magyar tudomány intézményi szerkezete és kompetenciái, 2001–2010, a Reuters-Thomson – isi Web of Science adatbázis alapján. *Magyar Tudomány*, 172, 955–962
- K. Horváth Zsolt (2010). Kívül. Mérei Ferenc és Párizs, a “vad” tartomány. *Korunk*, 26(2), 78–83.
- Kardos Lajos (1957a). Az alaklélektan bírálata. *M. Fil. Szemle*, 1, 124–140, 272–304.
- Kardos Lajos (1957b). A lélektan alapproblémái és a pavlovi kutatások. Budapest: Akadémiai.
- Kardos Lajos (1964). Általános lélektan. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kardos Lajos (1988). Az állati emlékezet. Budapest: Akadémiai.
- Kardos Lajos, Pléh Csaba és Barkóczi Ilona (szerk.) (1987). *Studies on creativity*. Budapest: Akadémiai.
- Kardos Lajos, Pléh Csaba és Hunyady, György (szerk.) (1980). *Attitudes, interaction, and personality*. Budapest: Akadémiai.
- Kardos Lajos, Pléh Csaba és Marton L. Magda (szerk.) (1978). *Problems of Information Processing and Perceptual Organization*. Budapest: Akadémiai.
- Kardos Lajos, Pléh Csaba és Popper Péter (szerk.) (1987). *Studies on clinical psychdiagnostics and psychotherapy*. Budapest: Akadémiai.
- Katona Nóra (2016). Iskola- és óvodapszichológia (1986–2016). Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Kiss Paszkál (2016). Hármasszűrés és alternatív talajgyakorlatok. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Kollár László Péter (2011). Negyedszázad a tudomány szolgálatában. OTKA 1986–2011. Budapest: OTKA.
- Kovács Zoltán (1994). A debreceni pszichológusképzés húsz éve. Debrecen: KLTE Pszichológiai Intézet.
- Kovai Melinda (2016). Lélektan és politika. *Pszicho-tudományok a magyarországi államszocializmusban 1945–1970*. Budapest: L'Harmattan.
- Laine-Frigren, T. (2015) Searching for the Human Factor. Psychology, Power and Ideology in Hungary after 1956. Unpublished PhD dissertation University of Jyväskylä.
- Lányi Gusztáv (1999). Ki volt Mérei Ferenc? *BUKSZ*, 11, 52–58.
- Lányi Gusztáv (szerk.) Ranschburg Pál és a magyar pszichológia: Ranschburg Pál (1870–1945). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Leontyev, A. N. (1979). *Tevékenység, tudat, személyiség*. Budapest: Kossuth.
- Máriási Dóra (2016). Amikor a pszichológia a „kommunizmus általánosan kibontakozó építésének egyszerű programjához” csatlakozott. Újraintézményesülés kritikai perspektívában. *Alkalmazott Pszichológia*, 16, 63–79.

- Matuszka Balázs (2009). Csoportok a magyar pszichológiatörténet 1945–1970-ig terjedő időszakában. OTDK dolgozat.
- Maury, L. (1995). Wallon. Autoportrait d'une époque. Paris: Presses Universitaires de France.
- Mérei Ferenc (1971/1996): *Közösségek rejtett hálózata*. Budapest: Osiris.
- Mérei Ferenc és Szakács, Ferenc (1969). *Klinikai pszichodiagnosztikai módszerek*. Budapest: Medicina.
- Mérei Ferenc és V. Binét, Ágnes (1970). *Gyermeklélektan*. Budapest: Gondolat.
- Mérei Ferenc, Ajkai Klára, Dobos Emőke és Erdélyi Ildikó (1987). *A pszichodráma önismereti és terápiás alkalmazása*. Budapest: Akadémiai.
- Mészáros Judit (2016). A pszichoanalízis saga új fejezetei Magyarországon: a hatvanas évektől a 21. század első évtizedéig. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- N. Kollár, Katalin és Szabó, Éva (szerk.) (2004). *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest: Osiris.
- Oláh Attila (2016). Egy reziliens Társaság (MPT) átalakulásai. Előadás az MPT Tudományos Nagygyűlésének „Múlt és Jövő Összeér” szimpóziumán, 2016. július 3.
- Oláh Attila és Bugán Antal (szerk.) (2000). *Fejezetek a pszichológia alapterületeiből*. Budapest: Eötvös.
- Pataki Ferenc (1977). A magyar pszichológia történeti útjának tanulságai. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 34, 563–586.
- Pataki Ferenc és mtsai (1984). *Társadalmi Beilleszkedési Zavarok Magyarországon*. Budapest: Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság.
- Pataki Ferenc (2002). Egy évszázad árnyékában. Adalékok a Pszichológiai Intézet történetéhez. In Czigler, István, Halász, László, Marton L. Magda (szerk.), *Az általánostól a különöség*. Budapest: Gondolat.
- Pataki Márta, Polyák Kamilla, Németh Dezső és Szokolszky Ágnes (2009). A lélektan történetének 80 éve a szegedi egyetemen. 1929–2009. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 64, 671–676.
- Pléh Csaba (1985a). Élmények, barátok, örömök. Interjú a 85 éves Kardos Lajossal. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 41, 335–351.
- Pléh Csaba (1998). *Hagyomány és újítás a pszichológiában*. Budapest: Balassi.
- Pléh Csaba (1985b). Társadalmi változások és a pszichológia négy évtizede. *Világosság*, 26, 25–268.
- Pléh Csaba (2001). Kardos Lajos emlékezete. *Pszichológia*, 21, 159–181.
- Pléh Csaba (2015). A naiv emberismeret és a pszichológia helye a közoktatásban. *Iskolakultúra*, 26(7–8), 74–83.
- Pléh, Csaba, Bodor, Péter és Lányi, Gusztáv (1998). Egy társadalomtudomány elnyomatása és újjászületése: A magyar pszichológia sorsa az egyéni sorsok tükrében, 1945–1970. In: Bodor, Péter, Pléh, Csaba és Lányi, Gusztáv (eds.) *Önarckép háttérrel: Magyar pszichológusok önéletrajzi írásai* (pp. 303–310). Budapest: Pólya Kiadó.
- Pléh Csaba. (2011). A magyar kísérleti pszichológia fejlődési íve 1950–2010 között. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66(4), 669–693.
- Pléh Csaba. 1997. *Hungarian Contributions to Modern Psychology*. *Hungarian Studies*, 12(1–2), 47–71.
- Pléh Csaba. 1999. The Symbolics of Psychology under a Totalitarian System: The case of Hungary in the 1960's. In Hacker, W. and Rinck, M. (Eds), *Schwerpunktthema "Zukunft gestalten": Bericht über den 41. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie in Dresden 1998* (pp. 109–122). Lengerich: Pabst Science Publishers. Reprinted in Pléh, Csaba. 2008. *History and Theories of the Mind* (pp. 183–194). Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Pléh Csaba (2014). Pszichológusok és történészek: A pszichológiatörténet művelésének két csoportja és két műfaja. *Magyar Pszichológia Szemle*, 69(3), 547–565.
- Pléh Csaba (2015). A tudománypolitika és a menedzserek. *Századvég*, 77(3), 61–77.
- Putnoky Jenő (1970). A pszichológia huszonöt éve Magyarországon. 1945–1970. MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának Közleményei, 19, 75–82.
- Reisman, J. M. (1988). Professional Psychology in the Hungarian People's Republic: An Impression. *American Psychologist*, 43, 482–484.
- Révész György és Bernáth László (szerk.) (1998). *A pszichológia alapjai*. Budapest: Tercia.
- Schubert András és Vasas Lvia (2010). Magyarország és a szomszédos országok publikációs és idézettségi mutatószámai nemzetközi összehasonlításban a National Science Indicators (Thomson-Reuters) és a Scimago (Elsevier) adatbázisok alapján, 1996–2007. *Magyar Tudomány*, 171, 825–830.
- Soós, S., Schubert, A., Pléh, Cs. (2009). Magyar Pszichológiai Szemle: Tendencies in the Core Journal of Hungarian Psychology (An Exploratory Study). Talk at 6th ESHHS Congress, Budapest, July 23d, 2009.
- Schubert, A., Glänzel, W. és Braun, T. (1989). Scientometric datafiles – a comprehensive set of indicators on 2649 journals and 96 countries in all major fields and subfields 1981–1985. *Scientometrics*, 16, 3–478.
- Szak (1989). Mérei Ferenc: a magyar klinikai pszichológia megteremtője. In Bagdy, Forgács és Pál (szerk.), 36–38.
- Személyes OTKA-történet (2016). Elektronikus anyag a Nemzeti Kutatási, Fejlesztés és Innovációs Hivatal honlapján, OTKA Magazin. Letöltés: 2016. október 16.
- Szilágyi Ákos (2002). Két globalizáció Magyarországon. 2000, 6, 10–36.
- Szokolszky Ágnes (2016). Hungarian psychology in context. Reclaiming the past. *Hungarian Studies*, 30, 17–56.

INSTITUTIONS, IDEAS AND LIFE STORIES IN HALF CENTURY OF HUNGARIAN PSYCHOLOGY 1960-2010

Csaba Pléh

During the period of 1960-2010 Hungary went through important social and political changes. These changes have meant for psychology first that with the softening of the dictatorial system the possibility of social and human sciences and supportive professions has appeared in the system, and later on psychology including its applications has become diversified. Still later, from the dramatic political changes in 1990, psychology has become a central player. The paper concentrates on institutional developments, using public ministerial records and publications, and talks by colleagues at a contemporary history session of the Hungarian Psychological Society held in 2016.

The paper starts off from documented stages in the renaissance of psychology in Hungary

- 1. The reemerging of psychology 1960-1970*
- 2. Spread and differentiation, 1970-80*
- 3. Social acceptance of psychology, weakening ideological control 1980-1990.*
- 4. Differentiation at the time of political democratization 1990-2010*

Fir the first stage, the crucial model giving and organizing role of Lajos Kardos for academic psychology, and Ferenc Mérei for applied psychology is emphasized. The training of psychologists was restarted in 1963 with an integration of applied fields into the 5-year program. This was soon followed by a more theory based reorganization in the 1970-s with a formation of a postgraduate system of applied training. This stage was characterized by intense second degree and night class trainings. Between 1960 and 2010 the one Budapest Eötvös University with a dozen students was replaced by 7 training universities with a Bologna 3 +2-year system, with 800 new undergraduates, and 300 MA students each year. This was accompanied by the formation of a PhD system. These changes involve and extension of faculty, with organizing department like institutes at Eötvös even a Faculty of Psychology and Education.

Regarding research, the most important change in the 1960s was the formation of a wide scope Research Institute for Psychology at the Hungarian Academy of Sciences, with a strong psychophysiology and social psychology profile. From the 1970s on, research at the universities has become more and more important. An important general change was the appearance of project based financing. This showed first in specific programs, like for education and for social anomias in the 1970-as 1980s, and followed in 1988 by a National Research Foundation (OTKA). Psychology has a professionally successful, but organizationally shaky position in these systems, being allied sometimes with education, sometimes with neurosciences.

According to the analysis of publication practices, Westernization especially English dominance started to appear already in the 1970s. In the 1970s in the citations, and from the 1980s on there is a growing presence of Hungarian in the international literature.

Regarding applied psychology its special institutional networks are the most interesting ones to analyze. Child guidance centers, mental health outpatient centers, and school psychology are singled out. Psychology is accepted as a supportive profession and in the process Hungarian psychoanalysis is reborn, and several alternate therapeutic systems are created. The move towards a "psychological society" is accompanied by several social debates. It has an institutional aspect as well. Hungarian social policy today allows a much smaller role for the 'stat based' support systems formed during the last decade of socialism. While professional competencies are more and more clearly and strictly regulated, their working does not seem to be a central social task any more. The post gradual training systems are differentiated, and in everyday human services a competition develops between psychological, medical, and business- managerial fields.

Keywords: *training of psychologists in Hungary, professional psychology, quality assurance, psychological research, psychological service networks.*